



A.M. Mitteilungen des Deutschen
Archäologischen Instituts,
Athensche Abteilung (AMen 1876)

A.A. Archäologischer Anzeiger
1889

Jd. 4. Jahrbuch des Deutschen
Archäologischen Instituts
Berlin 1886

R.M. Mitteilungen des Deutschen
Archäologischen Instituts, Römische Abteilung
Rom 1886

A.d. Annali dell' Istituto di
Corrispondenza Archeologica
Rom 1899-53 (1854-56)
1857-85

JALARC.01.001.01.

Arkeolojiye giriş

Arkeolojinin tanımı : Arkeoloji
ἀρχαῖος ve λόγος yani Eski ve
kelam manasına gelen iki
kelimenin birleştirilmesi ile
meydana gelmiştir. Bu ilim eski
zamanlar ~~zaman~~ ^{eski} abidelerinin
tetkik ve tespiti ile meşgul olur.
Sanat ^{eser} abidesinden maksadımız :
insan eli ile meydana getirilmiş
mücehhez eserdir; ve yalnız mücehhez
şekle inkişaf etmiş olan insan
fikirlere dir. Arkeolojide abide ^{edimesi} modern
manada kullanılan abide den
farklıdır. Çünkü biz bugün abide
kelimesinden sanat bakımından
kıymeti hâiz bir eseri anlıyoruz
ve bu eserin de doğrudan doğruya
tariki bir hadise ile ilgili
olduğunu düşünmüyoruz.
Arkeolojide ise Abide kelime-
sinin ifade ettiği mânâ çok

daha geniş ve etraflıdır. Günün
Arkeolojik abide yalnız estetik
kıymeti olan eserler olmayıp
aynı zamanda tarihi ve kültürel
kıymeti olan ve bize geçmiş
zamanlarda aid malumat verebilen
eserlerdir. Bu suretle estetik kıymeti
may olmayabilen bazı eserler
tarihi ve kültürel kıymetleri,
sayesinde geçmiş Zamanların
Tarih ve Kültürü için mühim vesika
teskil etmektedirler. Şu halde Arkeoloji
bakımından abide nin tanımı:
gözle görülebilen ve eski tarih
hikayati, geçmiş zamanların kültür
ve sanatı için bir kıymet arz eden
bir vesika dır. Bu vesikalar beşeriyet
için o kadar mühimdir ki bunların
tetkik ve muhafazası fen ilmi ve
bu abidelerin bulundukları mahaldeki
hükümet otoritesi için bir vazife
teskil eder.

3
Arkeoloji ilminin tarihi: Arkeoloji
oldukça yeni bir ilimdir.
18c asrın ortalarına kadar Arkeo-
loji tarihi mevcut değ. ldir.
Esasen Arkeoloji mefhumu Arkeoloğlar
uzun zaman mesai ve gayretleri
sayesinde meydana çıkmış olduğun-
dan ilk zamanlarda Arkeoloji
tarihi Arkeoloğların tarihi demektir.
Arkeolojinin tedris disiplini yapılması
arzusu uyandıktan sonra bu ilmin
sahasının tespiti ve sınırlarının
gösteren el kitaplarının yazılması
düşünülmüştür. Arkeolojinin tanımı
eski eserleri tetkik eden ilim
demistik. Şu halde bu ilmin
tarihini araştırma için ilk
Arkeoloğların nazır dikatlerinin
eski eserlere geçen sepepleri
gözden geçirmemiz lazım gelir.
Bunlar çok çeşitlidir. Bunların
en başında, zamanlarına kadar
gelbilmiş olan eserler karşısında

4
duydukları hayranlık hisleri gelio.
Antik devir muharrir ve müverrik-
lerinin yazdıkları eserlerde eski
eserlere karşı alakâ uyandırmış-
tır. Bunlar orta zaman Kutüp-
hanelerinde muhafaza edilmiştir.
Bu meydana Vitruv, Plinius
Philostratos, Lukian ve Pausanius'un
yazmış oldukları eserleri sayabiliriz
ve bu muharrirlerin eserlerinin
Gök defa Arkeoloji kitap ve makale-
lerinde zikredildiğine tesadüf
ederiz. Bunların eserlerini kısaca
hakkında Arkeoloji tahsil etmek
istiyenlerin malumatı olması
lazımdır.

Gaius Plinius Secundus (23-79 M.S.)
yaşamıştır. Romalı subay ve memurdur.
Sen Vazifesi Misenum da flo Kumandan-
lığıdır. Kendisi fazla okumuş ve
etrafı malumat şahikidir. Vesuvius
fevri sırasında tetkikat yapmak üzere
Pompeji de bulunuyordu.

5
Harf, tarih, Gramer, ve tabiiye üzerine
yazdığı eserlerden yalnız bir tanesi
elimize geçebilmiştir. Bu eser "naturalis
historia" ismini taşımaktadır. 37
kitaptan müteşekkil olup taşıdığı
ismin sınırlarını aşmış bir eserdir.
Bu eserde felsefe tesirleri, Tabiat, dünya
ilah ve insanın meydana gelmesi
Tıp, Coğrafya ve San'at tarihi
notlarını ihtiva eden hemen hemen
Ansiklopedi ismini verebileceği mi z
mahiyettedir. İlmi olmamakla
beraber bu eser Antik devir ve orta
zamanlarda Tabiat bilgisinde mühim
yer tutmuştur. Bununla beraber Antik
Coğrafya ve San'at bakımından
en eşah eserlerden biridir.
Kültür tarihi bakımından da bugün
Alimlere hayret edilecek derecede
yardımı dokunmuş bir eserdir.

Vitruv : Vitruvius Pollio : Romalı mimar
ve mühendistir. M. E. 25 tarihinde
Roma kâr Imperatoru Augustus'a

"de architectura" namında bir eseri
itaf etmiştir. Bu eser ^{devirde yazılmış} antik mimari
hakkında yazılmış yegane bir eserdir
ve bu bakımdan mühim bir kıymeti
haizdir. Fakat bu hususta biz
tamamen tatmin edecek mahiyette
değildir. Şehirlerin vaziyetinde Mabet
Tiyatro, hususi meşkenler, Hamamlar,
Suyollarının inşasından ve Saatler
hakkında etraflıca malumat verilmiş
edir.

Lukian : Lukianos M.S. 125-180 sendesinde
yaşamıştır. Kommagene'nin (Suriye'nin
şimalinde) merkez şehri Samosata
şehrinde doğmuştur. Felsefe ve Retorik
tahsil etmiştir. Seyyar Komfranseri
olmuş ve bu suretle dolayarak
Atlantik sahillerine kadar gelmiştir.
Uzun zaman Atina'da muharrir
olarak geçirmiştir. Kritik ve
mizah kuvvetlidir.

Pausanias : Küçük Asyalıdır. M.S. 175
tarihinde Periegesis seyahatname
ismindeki eserini yazmıştır. Bu eser on
Kitaptan müteşekkildir. Bu eser ve
antik devir din, tarih ve Coğrafya
bakımından pek kıymetli olan bu eser
Arkeolojlara çok yardım etmiştir.
Antik devirde sanat bakımından
önemli şehirlerini tasvir etmektedir.
Bununla birlikte antik san'at tarihi için
en mühim eserlerden birini teşkil eder.
Arkeoloji ilminin ilk sayfasında
Roma şehrinin antik eseri, Pirre
san'at tarihi ve sikkeleri görüyoruz.
Roma şehrinin antik eseri, ~~ile~~
tetkiki ile ilk meşgul olan Cola
di Rienzo isminde bir italyandır.
Cola di Rienzo ilminden ziyade
siyaset sebepleri ve milliyetperverlik
hisseleri ile bu işe başlamıştır.
Kendisini takip eden kimselerde
onu numune itihaz etmişlerdir.
Arkeoloji ilminin ilk periyodu

8
17c. 2813
Kadın
150
diye kileceğimiz bu devir
sene kadar devam etmiştir. ve
bu devirde yalnız Roma eserleri
ile meşgul olan İtalyanlar görüyoruz
İkinci periyod 17. yüzyıldan

18. yüzyıl ortalarında kadar devam
eder. gene İtalyan bilimliler; görüyo-
ruz. Fakat bunlar yalnız Roma
değil diğer antik eserlerle de
meşgul olmuşlardır. Bu suretle
Roma arkeolojisi yavaş yavaş Etrüsk
arkeolojisinde yer almıştır.

Aynı zamanda İtalyada ^{bulunan} meşhur
fakat başka yerlerden getirilmiş
olan eserlerde Arkeoloğların dikkat
nazarlarını İtalya haricine çekmeye
başlamıştır. Bunlar meydanında Roma-
daki obeliskler Mısır sanatında karşı
alağa uyandırmış, sonra Venedige
getirilmiş olan "Monumenta Peloponesis"
ismile anılan eserlerde Arkeoloğların
dikkat nazarı Yunanistan'a
çekilmiştir. Bu suretle bilimlerde

seyahat arzusu uyanmış ve artık
yalnız Roma eserleri ile değil
diğer antiklerle de meşgul olmaya
başlamışlardır. İlk Arkeoloji ilminin
inkisafında yer alan ilk Arkeoloğlar
ve eserlerini kısaca gözden geçirirsek
Arkeoloji ilminin tarihini hakkında
bir fikir edinmiş oluruz.

Peiresce (1589-1637) tarihinde yaşa-
mıştır. Kendisi ^{Fransız} Avukat'tır.
Mısır eserleri ile meşgul olmuştur.
Büyük Nesriyatı yoktur. yalnız
mektupları, şöhret kazanmıştır. Küçük
büyük ehemmiyetli ehemmiyetsiz
her çeşit ~~es~~ Antik esere ilaka
göstermiştir.

Caylus (1692 - 1765) senelerinde
yaşamıştır. Winkelmann, Lessing,
Goethe kendisinden bahsetmişlerdir.
Eserleri, Güzellik ve Estetik
nokta nazarından ziyade teknik
ve neye yaradıkları bakımından
etkili etmiştir. Bu suretle

10
daha ziyade elle tutulakiler ve
yakından müşahede edilebilen
ancak küçük eserler, ve bilhassa
kendi koleksiyonunda bulunan
antik eserleri tetkik etmiştir.
Sonra tetkikünde bilhassa
muhtelif kavimlerin muhtelif
zamânlerde gösterdikleri, usulup
değişikliklerine yer vermeye
başlamıştır. Hatta Winkelmann
bir mektubunda Caylus'a eski
kavimlerin stil ve usulbârlarını
tetkikini ortaya çıkaran olduğunu
söylenmiştir.

Montfaucon (1655 - 1741) tarihlerinde
yaşamıştır. Antiquité namında
neşriyatı vardır.

Spon (1647 - 1685) Romaya ve
şaka seyahat yapmış ve sonra
seyahatleri hakkında neşriyatla
kurtunmuştur.

11
Holandalı Junius (1589 - 1677) tarihlerinde
yaşamıştır. (de pictura veterum
justi) namında kit eserini ihtiva
ettiği material bakımından Winkel-
mann'dan önce eski sanat üzerine
yegane yazılmış eserdir. Bir de
ölmüşünden sonra neşredilmiş olan
"Bauwerke Katalog" namındaki
eseri meşhurdur. Bu eserler karşısında
hayranlık duyulması beraber bu
gün Arkeolojilerin işine yarım-
cak mahiyette olmadıklarının
söylemek lazımdır.

Gene Holandalıların meydana
getirdikleri ve bugün arkeolojilerin
ara sıra kullandıkları Thesaurus
namındaki eserdir. Almanca tercü-
mesi de mevcuttur.

(1606 - 88) de yaşamış olan Joachim
Sandrart "Teutsche Akademie
der edlen Bau Bild und Malerey-
Künste" namındaki eser bu
günkü Arkeolojilerin pek işine
yarımaktadır ve bir çok

hatırları ihtiva etmektedir.
 Almanya'da Arkeoloji ilminde ilk
 büyük Arkeoloğlar Johann Friedrich
 Christ ve Johann Joachim Winkel-
 mann'dır.

Christ Leipzigh'de profesördür.
 Çok geniş matnath olup çeşitli
 nesriyatı vardır. ve aynı zamanda
 eski sanatları AK edenink Kurusu
 Kurmağa muvafak olmuştur.

Winkelmann (1717 - 1768)
 de yazmış ve Arkeolojiye dair
 ilk ilmi kitabı meydana getirmiştir.

Eski abidelerle alakası sırf eski
 literatür sayesinde doğmuştur.
 Fakat başlangıçta Arkeolojiyi meslek
 edinmeyi aklından geçirmemiştir.

Ailesi ilahiyat tahsil ettirmeyi düşün-
 müşsedeki kendisi daha ziyade
 Tıba meyl göstermiştir.

Winkelmann Romaya seyahat etmiş
 ve orada antik eserlerle

yakından meşgul olmak imkânını
 bulmuştur. Sonra Roma ve Civarındaki
 antik eserlerin muayazasına ^{muayene} tetayin
 edilmiştir. O zaman Romada yalnız
 Capital Koleksiyonu unvanına sahip
 bulunuyordu. Bundan madda Winkel-
 mann bir çok ^{değerli} belad. vifa ve bahsele-
 rini süsleyen antik eserleri de görmüş
 ve tetkik etmiştir. İdebi kabiliyeti
 fazla olan Winkelmann Romada iki
 sene ikametini müteakip sanat
 tarihi yazmış ve bu eserini müte-
 madiyen yenilemiştir. Geschichte der
Kunst des Altertums Dresden 1764.

Winkelmann bu eserinde en çok sanatın
 kendisine ehemmiyet vermiştir.
 Yunan sanatında dört period
 tanımuştur.

1. ci Period İrkaik devir eserleri;
 O zamanlar etrusk ve İrkaik eserle
 pek birbirinden tefrik edilmiyordu.
2. ci Period, yüksek, asil üstün Uslup
 olarak gösterilmiştir. ve mesela Phidiasın

eserleri bu guruba temsil etmektedir.
3 c. Period. Güzel stil bu da
Praksitelos'un eserleri vasıtasıyla
temsil edilmiştir.

4 c. Period ise sanatta bir
sukut devridir. Winckelmann'un
eserinde en çok heykeltıraşya
etimmiyet vermiştir.

Yunan Resim sanatı hakkında
bize fikir veren Vazo sanatı
özünden Yunan sanatından
kile sayılmıyordu. Ancak başta
Winckelmann'ın olduğu halde
sonradan yavaş yavaş Yunan
sanatında dahil ve onun bir
kısım olduğu kabul edilmiştir.
Diğer taraftan Herkulanum ve
Pompeyinin keşfi Winckelmann'un
üzerinde büyük tesir yapmış
ve bu hususta nesriyat yaparak bu
şehirleri tanıtmaya çalışmıştır.
Fakat burada Yunan sanatında
dair neticeler çıkarmaya çalış

15
müştür. Winckelmann'un Resim sanatı
gibi müzari san'atında eserinde
pek az yer vermiştir. Bunda beraber
Winckelmann'un bu eseri sayesinde
büyük şöhret kaz bulmuştur.
Winckelmann'ın ikinci eseri
monumenti antiche inedite (1767)
dir. Bu eserinde Winckelmann
izah güç olan eserlerin tetkikine
hasretmiştir.

Winckelmann'un bu iki eserinde
Arkeolojinin dört mühim funksiyonundan
ikiisini görüyoruz. Birinci
eserinde sanat eserlerinin zamanlar,
kayın ve sanat tarihi bakımında
Etkidelerin tasnifi ve mütabası.
İkinci eserinde ise Etkidelerin
Tefsiri. Aynı zamanda Arkeolo-
jinin üçüncü funksiyonu olan
tarife de, bu her iki eserde
yer verilmiştir. Tariflerini
bazan Şairane yaparak
bu eserin estetik kıymetini

Kelimelerde tebaruz ettirmeğe çalışmış, bazında eserlerin en küçük teferruatına tasrifde ihmal etmemiştir. Arkeolojinin dört mühim fonksiyonlarından biri olan yani eserlerin yerinde kazılmasına Winckelmann'ın ilk zamanlarda elverişlilik vermemiştir. Çünkü o zaman Romalı koleksiyonlarında tetkik edilmemiş meşgul olunmuş pek çok material mevcuttu. Bilahise vazifesini icabı Yunan abidelerinin tetkiki Winckelmann'ın bu eserleri dramda teşvik etmiştir. Stuart ve Revett Yunanistanda zamanlarında el'ân durmakta olan abideleri, tetkik ederek neşriyatta bulunmuşlardır. Aynı zamanda abideleri toplamak hevesi uyanıyor. Yalnız minifisit bulunan eserler, toplamakta kalmıyorlar, Figalea makedi frizleri ve Lord Elgin'in gayretile Parthenonun frizleri, gibi

m mimari abideleri süsleyen heykeltıraş eserlerde müzeleri naklediliyor. Bu meyanda Agina mabedinin Fronton süslülük heykelleri de 1830 senesinde Münih'e getiriliyor. Krast Ludwig'in glyptoteğinde teşhir ediliyor. Fakat mimari eserlerin tetkiki ancak buldukları yerde mümkündür. Bu da ekseri kazılarla tahakkuk eder. Mesela İstanbul'da göz önünde duran bazı mimari abidelerin ^{eseri} vernahiyeti hakkında ancak kazılar neticesi bir fikir edinmek mümkün olmuştur.

Arkeolojinin dört başlık fonksiyonu olduğunu söylemiştik. Evvelâ bunların kısaca burada mütalâe ettikten sonra her biri ile ayrı ayrı meşgul olacağız.

Birinci Fonksiyon Neşriyat yani kazılar başlangıçta yağmacılık gayesi ile yapılmıştır. ve bu suretle

bir çok eserlerin tetkiki mümkün müstisna
Mesela Halikarnas'taki Mausoleum
Relief leokaların tepesindeki muskulatın
sırf Newtonun Müzeyi zenginleştirme
gayesi ile bir işe girişmesi olmuştur
1870 de Almanlar olimpiada Hayriyat
yapmak istediklerinde Yunan devleti
bulunan eşyaların Yunanistan'dan
Çıkarılmaması şartı ile mücadele
etmişlerdir. Ancak bu tarihten itibaren
sırf ilim gayesi ile kazılar yapılmaya
başlanmıştır. Bu suretle ^{yalnız bir abideyi} bir abideyi
mesela muhaddes bir mahal olduğu
gibi meydana çıkarılması düşünül-
müştür. Bu meydana Olympia, Samothrace,
Delos, kazılarını ve daha sonraları,
Deffi, Eleusis, Epidaurostaki Hieron
Atina Akropolis, Afaia ve Milet
Civarındaki Didim kazılarını
Söyzebiliriz. Bilhassa Alexander
Conze (1831-1914) Hayriyat sisteminin inkişaf-
ında mühim bir merkezi kazanmıştır.
Bergama mezbanının Reliiflerinin

10
Kasifi olan bu zat evvel mezbanın
kazılarını daha sonra kutun şehirini
kazılarak yeniden meydana çıkarılması
sını istemiştir. Ve bunun müteakip
Priene, Milet, Ephesos şehirlerinin
kazılarak temâmen meydana
Çıkarıldığını görüyoruz. ¹⁸²² ¹⁸⁵⁰
Schliemann'ın truva hayriyatı
metod. bakımından pek geri
olmakla beraber Arkeoloji ilmine
yardımı hizmeti çok mühimdir.
Schliemannın Homerden aldığı ilhamla
Priamos ve Agamemnonun definelerine
aramaya karar vermiştir. Kendisi
zengin bir tüccardı. Fakat kazılarında
kendisine Galisen Dörpfeld bu define
bulmak gayesi ile başından işe
ilmi bir mahiyet vermeğe muvafak
olmuştur. Schliemannın bir gün bir
myken Periodu ismini taşıyan
Kültürün ilk eserlerin bulunduğu
dolay. Arkeoloji tarihinde mühim
bir yer almaktadır. Hisarlık

1863
Milan'da
olay
zengin
si-
Gelenek
Arkeoloji
Eğilim
Troia
sanc
Myken
ve
Troya
Bu sonuç
Mö 2
ki
Savaşın
tefrik
kayıp
got aralı
Schliemann
hard

Schliemann'ın Ausgrabungen in Troja 1891
Troya, Myken, Orchomenos, Ithaka 1891

Artis monumentum qui unum vidit
nulum vidit, qui mille vidit unum vidit 21

20
tepesinde yaptığı kazılarda farkında
olunarak prehistorik tabakalara
nişan etmiştir. İşte bu suretle
bir çok tabakaların tetkiki meselesi
ile karşılaşmıştır. İşte bu suretle
bir çok tabakaların tetkiki meselesi
ile karşılaşmıştır. Ve evvela
bir abidenin sonra bir mukaddes
mekânın daha sonra bir şehrin
kazısıyla ilerleyen Harriyat sistemi
yeni bir cephe daha kazanmış
oluyor.

Arkeolojinin İkinci Fonksiyonu
Abidelerin tarifidir. Bu çok mühimdir.
İleride bu husus üzerinde de duracağız
yalnız burada Arkeoloj. ilminin
tarihçesini tetkik etmek maksadıyla
bu mevzu temas edeceğiz. Tarifin
daima kısa ve müfid olması şarttır.
fazla uzun tarifler baten sıkıcı olur
ve muhakkak fotoğraf ile tarifler;
çabuk olmak lazımdır.
Alman Arkeoloj. Enstitüsünün

1795'
1867' Kusulması için çalışan E. Gerhard,
seri halinde neşriyat yapılması
için de emeğe uğramıştır. Abideler
gruplara ayrarak yapılan bu büyük
seri publikationlarına Gerhard'ın sonra
da devam edilmiştir. Etrusk Dynast.,
Urneleri, Sarkofaj Reliefler, terakotalar
bu meydana yapılan neşriyatın başlan-
dır. Tarihçe tarihinde diğer bir
inhişaf Resimlerin büyük bir mekte-
tutmuştur. Gemmen Katalog
Winckelmann'un Gem Katalogu
resimsizdir. Eski tarihte edebiyata
çok ehemmiyet verilirdi. Şimdi
Reproductionun tekâmülü bunu
biraz geri letmiştir. Mesela bundan
50 sene evvel Berlin Müzesinin Skulptur
Katalogunda her eserin resminde
beraber basılması mühim bir hadise
olmuştur. Halbuki bu zamanda
gayetle tabiidir. Ve eskiden resim
yapılırdı halbuki fotoğraf bunun
yerini almıştır. Bazı husulde resim

Gizmek icap eder. Mesela tamir edilmiş bir eserin yalnız original kısımlarını göstermek ve yalıtılmış bir eserin Rekonstruktionsu için lazımdır. Tarih tarihinde meşhur şahsiyetleri görüyoruz. Bunlardan Furtwängler bir çok nesriyat yaparak Arkeolojik malzemeye tamirata çalışmıştır. Olimpia kromları nesriyatında 1400 parçayı tarih etmiş. Berlin müzesi Cemler katalogunda 1200 parçayı tetkik etmiştir. Berlin Müzesi Vazolar katalogu için binlerce vazoya elden geçirmiş ve her birini ayrı ayrı tarih etmiştir. Fakat biz Furtwängler'in en çok "Meisterwerke der griechischen Plastik" namındaki eseri ile tamiriz. Bu eserinde de gayetle zengin malzemenin telifini yapmıştır.

1853-1908

Arkeoloji tarihi ile ilgili diğer bir hadise de Koleksiyon ve Müzelerin Kurulmasıdır.

İlk zamanlarda Antik abidelere gerek şark ve gerek garb medeniyetlerinde büyük ehemmiyet verilmiş ve hatta abidelerin koleksiyonları dahi yapılmıştır. Fakat bunlardan geçmiş zamanın tarihi ve kültürünü tenvir edecek malumat çıkarılmamıştır. Ancak Renesans'ta 15. c. asırdan itibaren bu ilmin ilk esaslarının kurulmuş olduğunu ve vatanında İtalye olduğunu gördük. Bilhassa Papa ve Medisilerin sayıları büyük koleksiyon ve Müzeler meydana getirmişler ve ilk ilmi eserin de 18. c. asırda Winckelmann'ın tarafından yazılmış olduğunu gördük. İşte bu ilmin ilminin kurduğu esaslar üzerinde Arkeolojik araştırmaların kısaca etmiştir. Bu ilme evvela antikiteler ilmi ismi daha sonraları ise Arkeoloji ismi verilmiştir. 19. ve 20. c. asırda seyahatlerin kolaylaşması ve fotoğrafın icadı ve tekâmülü Arkeoloji

ilminin tetkik sahəsi genişlemiş ve bugün mühim bir ilim şekline girmişti. Hatta tarih ilmini kendi mevzuatı meydanına ithal etmeğe müvafak olmuştur. Arkeoloji ilmi bundan 70-80 sene evvel Eski zamanların sanat abidelerinin ilmi ve yekün işini taşıyordun ve bundan da Yunan ve Roma sanat abidelerinin ilmi anlaşıyordu. Fakat daha sonradan bu ilim Yunan ve Roma arkeolojisinin hudutlarını aşmıştır. Mısır, Filistin, Suriye ve Önasyada Sumer, Akkad, Elam Hitit sanatlarının tetkikine de başlanmıştır. Diğer taraftan İtalyada Roma arkeolojisi yanında Etrusk arkeolojisi de mühim bir yer almıştır. Bundan başka Ege havzasında Yunan sanatında daha eski medeniyetlerin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Bu suretle Önasya Mısır ve Ege muntıkasında eski Medeniyetlerin M.E. 4000^{bin} ve hatta daha eski devirlere kadar tetkik etmek mümkün olmuştur. Daha sonra Rönesans kadar eski Hıristiyanlık ve Bizans Arkeolojileri de meydana gelmiştir.

Bu suretle gerek sahə ve gerekse zaman bakımında tetkikatın çok genişletmiş olan Arkeoloji ilmini bazı kısımlara ayırmak icap ediyordu. Çünkü Kabletarih devirlerden Rönesans kadar uzanan böyle çok geniş bir sahəyi tespit edecek bir eser olmadığı gibi arkeolojinin hepsini birden kavrayacak bir insan dahi tasavvur olunamaz. Bu suretle ilimler ancak arkeolojinin ancak bazı kısımlarını etüd mevzuu olarak almışlardır. Prehistori, Önasya Arkeolojisi, Klasik arkeoloji, eski Hıristiyanlık Arkeolojisi, Bizans San'atı gibi kısımlar meydana gelmiş ve ~~hatta~~ bu suretle kültürde son senelerde Arkeolojinin bütün şubelerinde büyük ilerlemeler olmuş ve mühim bir çok meseleleri hali de ancak bu suretle ^{mümkün} ~~başarı~~ olmuştur. Arkeolojinin muhtelif şubelerinde nesredilen bir çok gazete

meemuz, ilmi eserler, Avrupada toplandı
 Kongreler ve bu toplantılarda yapılan
 ilmi münakaşalar bu ilmin terakkisi
 zinde pek mühim rol oynamıştır. Aynı
 zamanda adetleri günden güne artan
 hafriyat sayesinde Müzelerin muh-
 teviyatının zenginleşmesi, ve yeni
 Müzelerin meydana gelmesi arkeolojinin
 inkişafında mühim bir emil olmuştur

Fr. Aug. Wolf. tarafından yazılmış olan
 "Klasik Arkeoloji" nin sahəsi zaman
 ile çok genişlemiş olduğunda
 Klasik Arkeolojiyi, Klasik filolojide
 yani lisansiyat ilminde ayırmak
 lazim gelmiştir. İşte bu suretle
 Arkeoloji sanat abidelerini filoloji
 ise lisansiyat abidelerini tetkik
 mevzu olarak kabul etmişlerdir.
 İşte Abidenin Arkeoloji de sorumluluğu
 bir manada kullanılması, Arkeolojiyi
 sanat tarihinden ayırmaktadır. ve
 filolojiye yaklaştırmaktadır.
 Fakat bunlarla beraber, sanat

tarihinin bir kısmını hemde bu
 mühim bir kısmını teşkil eder.
 Arkeoloji ilminin tarihinden bahsederken
 bu ilmin inkişafında mühim rol
 oynayan ilmi müesseselerden konuşmayı
 faydalı görüyorum. Bunların en başında
 Alman Arkeoloji Enstitüsü gelir. Çünkü
 bu enstitü Arkeolojinin Fört funktion
fonksiyonunda da aynı derecede ehemmiyet
 vermekle bilhassa son asırda Arkeoloji
 ilminin terakkisine büyük yardım
 etmiştir.

Alman Arkeoloji enstitüsü 1892²⁹ senesinde
 Eduard Gerhard ve Romadaki Arkeolojiler
 tarafından international bir
 Cemiyet olarak kurulmuştur. ve
 di Corrisponden za Archaeologica
 ismini taşımıştır. Az zaman zarfında
 bu enstitü inkişaf etmiş ve bir
 devlet müessesesi haline girmiştir.
 Bilhassa genç arkeologların
 yetmesine de elverişli bir
 şekil olmuştur. Mesela tahsilini

Arkeoloğlara seyahat imkânını vermiştir. Her sene müsabakâ imtihanı sırasında kazanan gençlere para verip Antik şehirler, ve müzeleri zengin menleketler, gezmelerini temin etmiştir. Hatta bu gençlere o menleketlerde uzun tetkiklerde bulunmalarını mümkün kılmuştur. Bu suretle seri halinde neşriyat yapmak için genç arkeoloğlardan istifade edilmeğe başlanmıştır.

Almân Arkeoloji enstitüsü devlet müessesesi haline geçtikten sonra Berlindeki Merkez olmak üzere diğer memleketlerdeki ona bağlanmıştır. Romadaki şubesi evvela neşriyatını italyanca yapıyordu sonra Almâncâ yapmaya başlamıştı. Almân Arkeoloğları bu suretle ~~Romada~~ ve Româ İtalya Antik şehirleri hakkında pek çok neşriyat yapmışlardır. ~~ve Tabii~~

bu da ancak Romadaki enstitü vasıtasıyla mümkün olmuştur. Bu enstitünün Bibliotēgi Arkeoloji kütüphanesinin en zenginidir. Bu kütüphanenin Max. Man tarafından yapılmış olan katalogu Arkeoloji ilmine rehberlik vazifesini görmektedir. Her hangi bir mevzu üzerine çalışmak istediğimiz zaman bu kataloga müracaat ederiz. ve bu katalog 1934 de yazıldığı için o zamana kadar bütün neşriyatı orada bulabiliriz. 1874 de Enstitünün diğer bir şubesi Atina da kurulmuştur. İşte bu suretle Yunanistan da Arkeolojik tetkikler daha ciddi bir şekil almıştır. Olimpia, Delfi, Mikene, Troyne, ve Girit ve Kuşukasya Garpsahillesinde kazılar yapılmaya başlanmıştır. Bu suretle Arkeolojide yeni yeni problemler ile karşılaşılıyor. Bu Şubenin açılmasında Brunn un büyük hizmeti görülmüştür.

(1822-94)

Brunn ve daha ziyade talebeleri,
vasıtasile şöhret kazanmıştır. Meşhur
Arkeoloğlardan Conze, Michaelis
Petersen, Bendorf, Kekule, Schöne
Brunnün tezisi altında kalmışlardır.
Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul'da
subesi de İstanbul'da açılmıştır. ¹⁹³⁷
Bu enstitünün her birinin ayrı ayrı
Arkeoloji ilmine hizmetleri büyük
tür.

Yalnız Almanların değil başka
milletlerinde de bu kabil enstitüleri
mevcuttur.

Bu meydana Fransızların 1846
da kurdukları École française
d'Athènes ve 1876 kurdukları,
Institut de Correspondance hellénique
ve bu enstitünün muntazam
sıklıkla neşriyat olan Bulletin de
Correspondance hellénique iki
şeydir.

İngilizler daha sonra 1886
British School at Athens müessesesini

32

Institut de Correspondance hellénique 33

kurmuşlardır. İlk zamanlar da bu
müesseseye hususî neşriyatta bulunma-
mıştır. Çünkü daha önceden beri,
Society for the promotion of
Hellenic studies diye bir journal
mevcuttu. Enstitü neşriyatını burada
yapmış. Daha sonra 1881
Annual mecmuası ve 1901 de
itibaren de British School at Rome
mecmuası neşriyatına başlanmıştır.
Atina'daki Britanya Enstitüsünü
Büyük kazılar yapmak suretile
Arkeolojiye yardım etmiştir.
1879 Archæological Institute
of America kurulmuştur. Bu
enstitü 1881 de Atina'da
1894 de Roma'da mektepler
kurulmuştur.

1921 de American School of
Prehistoric Research kurulmuştur.
American Journal of Archaeology
~~ve~~ seneden beri Arkeoloji
Periodik neşriyatı İstanbul'da
muhim bir yer almıştır.

İtalyanlarda 1910 da Atina da Scuola Archeologica ve 1928 de de Rodosta Istituto storico Archeologica muesseselerini

F281 ~~Archeologia~~ Kurmuşlardır. Clasa Rhodos

Roman yabularda 1922 Romada bir enstitü kurmuşlardır.

yaptıkları neşriyat Ephemeris Dacoromano ismini taşımaktadır.

Yunanlıların E Hiyokiy a'şxai olojikiy E Taisix Cemiyetinin 100 senelik bir tarihi vardır.

Bu müessese pek mektep sayılı mazsada yaptığı kazılar ve

Efynefis a'şxai olojikiy ve Πρακτικα' isminde ki neşriyatında

dolayı burada zikretmek yerlidir. Bulgularında ^{1921 de} Sofyada kurdukları,

Enstitü Rusların 1919 da kurdukları Enstitü daha ziyade

memleketlerinin arkeolojisi ile meşgul olmaktadır.

Bu kâkil müesseseler meyânında memleketimizde Türk Tarih Kurumu ile karşılaşıyoruz.

1930 da Kurulan bu müessese evet Türk ocakları.

Türk tarihi tetkik heyeti ismini taşımış ve 15 Nisan 1931 de

Türk tarihi tetkik Cemiyeti adile ve Cemiyetler Kanununa göre

müstakil bir Cemiyet hâline inkilâp etmiş ve Atâ Türk bu Cemiyeti

himayesi altına almıştır.

ve Atâ Türk Vasiyetnamesinde de bu Cemiyeti unutmamış,

tetkiklerine ve neşriyatına devam etmesi için para koymuştur.

Bu Cemiyetin tesisi yeni olmakla beraber kazılar ve neşriyatı sayesinde kısa

bir zamanda zenginliğe kendi teminatta muvaffak olmuştur.

Bu Cemiyetin çalışmalarından kısaca bahsetmek isterim.

Bu Cemiyet en önde Türk

Tarihini tetkik ve elde edile
neticeleri neşr ve tammim eder.

Bunun için:

1. Toplanıp ilmi müzakerelerde bulunur.
2. Türk tarihinin menbâlarını araştırıp basar.
3. Türk tarihini aydınlatmaga yarayacak vesdik ve malzemeyi elde etmek için icabeden yerlerde taharrî, hafir ve keşif heyetleri gönderir.
4. Türk tarihi tetkik Cemiyeti mesaisinin semeresini her türlü yollarda neşre çalışır.

Bundan başka Kurumun diğer çalışmalarının şu şekilde hülasa edilebilir.

1. Hayriyatlar ve Arkeolojik geziler
2. Tercüme ve Neşriyat
3. Törenler
4. Milletler arası çalışmalarda istik.
5. Tarihî eserlerin korunması
6. Kurum Kütphanesinin kurulması ve zenginleştirilmesi

Bu Kurumun sikkik neşriyatı Belleten ismini taşımaktadır.

Arkeoloji ilminin tarihini tarihini ve bu ilmin inkişafına yardım etmiş olan enstitü ve bunlar neşriyatını tetkik etikten sonra Bu ilme yardım eden diğer ilimlerden gözden geçirmek bahsetmek isterim.

Bir Arkeolog muhakkak olarak tetkik ettiği sahaya zıt lisan bilmesi lazımdır. Şu halde klasik Arkeoloji ile meşgul olmak isteyen bir kimse Latin ve eski Yunanca filolojisi de meşgul olmalıdır. Ve ancak bu lisanslara vukufu olduğu takdirde bu milletlerin kültürünü dinini ve tarihini layıkile zula-yabilir. Bir Arkeolog ve tarihçi muhakkak suretile lisansiyatta da meşgul olmalıdır. Aksi takdirde Tercümelere bas kurması icap eder. Bu suretle hakiki esaslı neticeler çıkarmasına imkân yoktur. Çok defa Arkeolojik Abideler üzerinde

yazılara tesadüf edilir ve ancak
 bu sayede 'ku' asarın malîyeti
 tarihi hakkında malumet elde
 edilir. Bir filoloğun da Arkeolojide
 zülamı şarkı. Çünkü çok
 defa filolojinin habedemiyecisi
 meseleleri, Arkeoloji habedekiler.
 Çünkü bir muharririn, bir heykel,
 bir kina ve ya bir şehir hakkında
 vermiş olduğu malumet nakada
 muvassal olursa olan, gene
 o asar hakkında sarik bir malumet
 elde etmek mümkün degildir.

Mesela, Eski İstanbul (Bizans)
 topografyasına dair Bizans
 meverrih ve sair muharrirleri
 bir çok eserler yazmışlardır.
 bunlar Caddeler, meydanlar, kiliseler,
 manastir, saraylar hakkında
 malumet vermekteler. Buna
 rağmen İstanbul'da küçük mihiyette
 kazriyat yapılmamış olduğundan
 İstanbul (Bizans) topografyası

hakkında sarik fikir edinemiyoruz.
 Bu hususta gelişmek isteyen bir
 Arkeoloğun gerekse bilmesi ve
 bu eserleri tetkik etmesi olmazsı
 lazim gelir.

Filolojinin bir subesi, Epigrafya
 dir. Eski yazıların, şekil, umumî
 hatları, **tekâmülü** ve okunabilmesi
 ile meşgul olan bir ilimdir. Bilhassa
 Arkeolojik abidelere dâhil olan
 Kitabelerin tetkikinde kulîlim
 pek mühimdir. Bu sayede
 Kitabelerin tarihi ve dolayısıyla
 Kitabelerin mevkut olduğu heykel, kina
 ve diğer asarın tarihlerini tespit
 etmek mümkündür.

Mitoloji, Numizmatik, Kronoloji de
 Arkeolojeye yardım eden ilimlerdir.
 Müzecilik, Abideleri koruma ise
 yardımcı olmaktan ziyade
 Arkeolojinin vazifelerine dâhildir.

Arkeolojünün Eski abideleri, tetkik eden ilim diye tarif etmiş ve abideden kast ettiğimiz manayı kısaca izah etmiştik. Abidelerin ne şekilde elde edildikleri meselesine geçmeden önce revilerinden bahsetmek lazımdır.

Birinci Grup : Çatı menkul abidelerdir. Bunlar yapıldıkları tarihten itibaren binlerce sene kullanılmış ve el'inde kullanılmakta olan abidelerdir. Mesela Roma'daki Pantheon ve İstanbul'daki Ayasofya gibi ve yahut esas binaya ait olmayan ilâve kısımların kaldırılması üzerine ve yahutta hafriyat neticesi meydana çıkartılması olan yapı ve binalardır.

Bu kabil binalar dini ve projan olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Dini binalar, mabedler, mezbahlar, mabed müstemiilatına aid sütunlu galeriler, kapılar, adak abideleri, mesela Delfi ve olimpiya da tesadüf olunan hazine binaları

başlıdır.

Projan binalar ise her günkü hayatta kullanılan bil'umum hususî ve resmî binalardır. Hususî ikametgahlar, imalathaneler, Pazar mahalleri ve bu mahallerin ihtiva ettikleri dükkanlar ve Depolar, Halkın doluşmasına mahsus sütunlu galeriler, sarnıklar, Kuyular, su kemerleri, tahtalar, yollar, kanalizasyon tertibatı, umumî hamamlar, idman yeri ve ders okunan (gimnazlar) ve Pabestroler. Spor müsabakalarının yapıldıkları stadionlar, toplantılara mahsus kullatyon ve ekklesiastasyonlar, Tiyatroler, kundan madde işleri inşaat tesisleri, depolar, liman tesisatı, şehir surları, kuleler ve kaleler. Fakat bu takım projan inşaatında da daima dinle rabitası vardır. Kültür bir gimnasyum veya Agora, hiç bir forum, mabed veya hiç degilse

mezbarsız; his bir hususi ev tasavvuru edilemez ki mezbar veya Nutt hücreleri olmasın.

Mimari abidelerin yanında ekseri kabili nakil olan heykeltıraş abideleri bulunurlar. Bunlar meydanında birinci derecede tek başına duran ve yahut gruplar teşkil eden mücessem insan ve hayvan heykellerini zikredebiliriz. Bu abidelerin ekserisi gerek tesadüfi bir surette gerek sistematik hafriyatlar neticesinde meydana çıkarılmış olup hâlen Müzelerde bulunmaktadır. Bunların yalnız küçük bir kısmı eski yerlerinde bulunmaktadır mesela Atina'da Kerameikos mezarlığındaki mezar istelleri ve yahut Roma'da Kapitolde duran Mark Aurelin heykeli gibi kabartmanın taşkınlığına göre alçak kabartma ve yahut yüksek kabartma ismini taşıyan eser ise (Relief) müstakile ve yahut mimari

bir abideye merbut olarak bulunurlar. İki gruba mezar taşları ikinci gruba ise kabartmalar ile süslü heykel veya hut mezbah kaideleri; mabed firizleri dahildir. Birinci Avrupa misal Mentinos Muzlar Kaidesi; Bergama mezbahı. İkinci Avrupa İyon mabedlerinin firizi der mabetlerini Metoplar, Fronton plastigi, bunlar kısmen müstakil heykel olarak yapılmışlardır. Bazen İyon Sütunlarının aşağı kısmı Ephesos'da Artemiz mabedinde olduğu gibi Relieflerle süslüdür. Bundan başka Roma'da Trajan ve Mark Aurel Sütunlarında olduğu gibi bütün Sütun Relief ile süslülmüştür. Bir de Sütunlu bir galerinin Sütunları arasında Relief Plakları mevcuttur. Bergamada Athena mukaddes mahzlinde olduğu gibi

zikretmek lazımdır. Bazı yıldırım tesis ile de abidelerin tahrib edildikleri, malumdur. Mesela İstanbul'daki Arkadius sütunu bir yıldırım isabeti ile devrilmiştir.

Yanğınlar da bir çok abidelerin mahv olmasına sebep olmuştur. Mesela Ege'deki Artemis mabedi, Iskenderiye'deki Kütüphane Nero zamanında Roma şehri, büyük yanğınlar sebebiyle tahrib olmuştur.

532 de İstanbul'da Lausus Sarayı ve zeoskippos hamamları, hep yanğın neticesi, hasar olmuşlardır. Hatta Phidias tarafından yapılan zeos heykelinin de bir yanğın kurban olduğu rivayet edilir.

İnsanların tahribi: İnsan tahribatı abidelerin buldukları yerde yaşayan müteakip nesiller tarafından ekseri tedrici

bir surette vuku bulmaktadır. Eski binalar esaslıca kulübeler, bu yüzden bir çok tahribat ve tadilata uğramıştır. İşte bu sebepten zamanımıza kadar mevcut kalmış şehirlerde bulunan eski abideler ekseri tadilata uğramış bir şekilde ve az miktarda mevcuttur. ve Bunların adet ve muhafaza serati alt tabakalara, yani eski devirlere inildikçe azalmaktadır. Bu hususta en tipik misali İstanbul şehri teşkil etmektedir. Uzun müddet patri Roma imperatorluğunun merkezini teşkil etmiş olmasına rağmen Bizans abideleri İstanbul'da fazla miktarda mevcut değillerdir. Roma ve Yahud Helenistik devirlere ait eser ise burada pek azdır.

Eski şehirlerin civarında tesis edilmiş olan Kiras çeşitleri abidelerin çok mazar olmuştur.

Bergamadaki mermerlerin mübim
 bir kısmı kireç imalinde kullanılmıştır.
 18'ci asırda Atina Voyvodası
 olan Picior mabedinin bir sütununu
 devirmiş ve bu suretle yaptığı
 binalar için ince kireç temin etmiştir.

Abidelerin ihtiva ettikleri, madeni
kisimlerin kullanmak için bu
 abideler çok defalar büyük tahribata
 uğramışlardır. Mesela taşlar,
 bir iktisine repletmek için kul-
 lanılmış demir kenetleri, elde etmek
 için Bergamadaki Imperstor
trayan terasasının istinad duvar-
 ları, yahut Aizani bugünkü
Çevre hizar mabeki kısmen
 tahrib edilmiştir.

Bilnassa tunc asar eritilmek
 suretile imha olunmuştur.
Istankulda sultan Ahmed
 meydanındaki Konstantin Porfiro-
genetin obeliskinin üzerindeki
tunc levhalar 1215 de Hacüliler

tarafından koparılmış. 17'ci asırda
 ise Romadaki Panteonun tunc
 kaplamaları eritilmek suretile
 top imalinde kullanılmıştır.

Mısırda bakır, tunc ve altın
 ne kadar çok asar eritilmek
 suretile temin edildiğine dair
Tut-ank-Amon un mezar esyası
 bir fikir vermektedir.

Zaman ile bir şehir küçüldükçe
 ve etrafına daha da bir sur
 Kalesi çevrildükçe, bu surun
 haricinde kalan asar ekseriya
 tahrib ve yeni surun inşasında
 kullanılmıştır. Bizans devrinde
 Bergama ve Milet bize bu
 hususta fikir vermektedirler.

Mezarlıklar ekseriya kale ve
 sur inşası için pek eski
 zamanlardan beri, tahribata
 uğramışlardır. Pesharplerinden
Sonra Ispartalılar karşı
Temistoklesin planına terfikan

yapılmış olan Atina Sualarının
inşaatında bir çok mezar stelleri
kullanılmıştır.

Eski şehirlerin taş ve tuğladan
yapılmış olan abideleri bir inşa
malzemesi yüzünde tahribata
uğramışlardır.

Bu gün Anadoluda eski şehirlerin
üzerinde yapılmış olan bir çok evlerde
bu eski malzemenin kullanılmış
olduğu görülür.

Milette orta Çağlarda sül elimmi-
yetsiz binalarda inşa malzemesi
olarak kullanılmış bir çok kabart-
malar ve heykeller bulunmuştur.

Bir çok makedon Kilise ve bir
çok Kiliseler dahi Camilere tahvil
olunarak zamanımıza kadar
gelmişlerdir. Klasik misal olarak
Roma'daki Pantheon ve İstanbul'daki
Ayasofyayı zikredebiliriz.

Bu eski binaların bazıları ise
mesela Roma'daki Diokletian

hamamları gibi küçük tadilata
uğramış olarak muhafaza olunabil-
mişlerdir. Dini tasassup dahi
eski eserler, mesela put perestlik
zamanında dit bir çok heykelleri
tahrib edilmesini mucib olmuştur.
Mesela Ayasofyada Justinian
zamanında kadar 429 antik
heykel bulunuyordu. Put perest
eserler mühim bir kısmın
Teodos II zamanında tahrib
olduğu anlaşıyor. Bizans
717'deki put şikentlik Aryanları
ve bilmakarsa İslamiyet bir
çok antik eserlerin tahribine
sebep olmuşlardır.

Muhacretler ve harpler dahi
eski abideleri mahvolmuş.
sında küçük birer emil
olmuşlardır. Bu kabil yağma
seferlerinin en mütevaziler; arı.
sında 1204'de İstanbulun
Latinler tarafından yağması
söylenebiliriz.

İstanbul'daki heykeller, kıymetli
esya ve kâfesi ya tahrib
edilmiş, yahud garp memleket-
lerine götürülmüştür. Hatta
bir çeşmeye tahrib edilmiş olan
Sultan Ahmet meydanındaki
kurmalı sütun bile kurulan
tahrib olunmuş ve Venetika
Markus Kilisesinin galerisinin
üzerinde bulunan 4 tane at

İstanbul'dan oraya ~~ya~~ taşınmıştır.
Böyle ^{bir} seferden sonra (Latinos)
Α ΤΙ ΤΟΥΣ kelimesini bizanslılar
tarafından bir kufur olarak
kullanılmış olduğu anlaşılar.
Bu halde İstanbul'da eski
eserlerinin tahribini Türklere
atfedip bazı garazkâr farazi-
yeleri hiç bir kıymet, olmadıkları
anlaşılar.

Türkler Fatihin Vaskonulunun
açık bir surette gösterdiği
gibi temanın harabiyete

yüz tutmuş olan İstanbul'da
yeni bir hayat vermişler ve eski
kinaları bakasın temin etmekle
beraber yeniden cesim inşaatta
kullunmuşlardır. Bu ilk zamanlarda
Türklere de tâassüb ve tâsvirilere
karsı duyulan manlıktan eser yoktu.
XVI c. asrda dâmat İbrahim
paşa pesteden getirdiği bir
heykel gurubunu At meydanına
koy muştur.

XVII c. asrda Evliya Çelebi
Zamanında Ayasofya'nın
kütü mezaikleri meydana
idi. Bunlar ancak 19 c.
asrda Fosstinin tenvirisi
ile bir sıra tabaka ile
örtülmüştür. Harbler bilhassa
modern harplerin eski abideler
işin pek tehlikeli olduğu
malumdur.

#

Bu kalem
15 liradır

Abidelerin bulunması

1 Plastik bir çok kıymetli eserleri ve küçük sanat eserlerinin tesadüfi olarak bulunduğu malumdur. Mesela meşhur Apollo Belvedere heykeli 15. c. Asım sonunda tesadüfi bulunmuştur.

Afrodite Melos heykeli de 1820 senesinde bir çiftçi tarafından çift sürerken bulunmuştur. Gene his beklenilmediği halde Nike Samotrakiumun Pasçalar, 1863 Samotrakide Misteriumun mabedinde bulunmuştur.

Batmış bir çok gemiler ismi indirile dalgıçlar tarafından bir çok antik abideleri meydana çıkarıldığı malumdur. Bunlar meyanında mesela Bunlar meyanında mesela Antikytherada diğer bir çok asarla beraber şimdi Atina müzesinde muhafaza edile bir bronzdan yapılmış bir genç heykeli, Euböa Civarında bronzdan yapılmış meşhur zevce heykeli ve Marthonda gene bir genç

heykeli meydana çıkarılmıştır. Tesadüfi bulunan eserler arasında en mühim olarak Sidon kalıntılarını söyleyebiliriz. 1887 senesinde inşaat işi taş arayan bir köylü tarafından bulunmuştur. Bithünie hükümet Hamdi beyi göndererek araştırmalar yaptırılmıştır.

Mısırda Tepte de XVIII ve XIX Sütunlere ait Kral mezarları. 1881 gene böyle bir tesadüf eseri bulunmuştur.

2 Gayri ilmi Hacıyat neticesi (Sarı) abideleri elde edildikleri eskidir. Bunlar yağmacılık kasbinden yapılan kazılardır.

Mesela Ayasofya Kilisesinin inşası işi Efez ve Kyzikostan antik sütunlar getirilmiştir.

Strabon VIII. C. 381 de bildirdiğine göre Romalı Askerler Korinth mezarlarını soymuşlar ve burada elde ettikleri eşyayı Antika olarak satmışlardır. Mısırda eski zamanlarda da

eski bir mezarı tahrib ederek oradan elde ettikleri eşyayı diğer yeni bir mezarda kullanırlardı.

Eski Roma koleksiyonlarının hemen hepsi kâh tesadüfî, kâh gayri ilmi kazılar neticesi elde edilen eserler sayesinde meydana getirilmiştir.

Fakat gerek bu tesadüfî keşifler gerekse gayri ilmi kazılar çok defa ilmi araştırmalara sebep olur.

Mesela Bizanslılar tarafından sökülerek şehir duvarlarının tahviyesinde kullanılan Bergama mezbahına ait kabartmalı levha bir tesadüfî eseri

Mühendis Karl Humann tarafından keşfedilmiştir. Fakat arkeolog Alexander Conze bu keşfin değerini idrak etmiş ve bu suretle Humannın teknik nezareti altında Bergama kazılarına başlamıştır.

Gene define bulmak ümidile Schliemannın başladığı kazılar Doerpfeldin teğriki meşîsi neticesi

ilmi mahiyet kesp etmiştir. Define arayıcılık son senelerde Mezopotamya'da Urda ve Musasda Tutank - Amen un mezarında yapılan keşiflerden sonra geniş bir mihyasta tahrîk olunmaya başlamış ve bu meyanda Büyük İskenderin İskenderiyedeki mezarının Atılanın ve yalut Cengiz Hanın ve yalut Timurun mezarlarını aramak üzere bir takım kimseler ortaya çıkmıştır. Danimarkalı bir zatta mistik bir takım vesikalara dayanarak Gemberlitaş altında gömülü bulunan küçük Konstantin zamanında ait bir define olduğunu idâ ederek burada Hıfriyat yapmıştır. Fakat neticede bir şey bulamamıştır.

Bu gayri ilmi kazıların mazasatı pek büyüktür. Bilhassa kıymetli eşyayı çıkarmak için bu mahalleri tamamen tahrib edildiğinden ilmi

araştırmaları çok defa imkansız
 kırılmıştır. tesadüfi ve ya ticaret
 maksadile gayri ilmi kazılar neticesi
 bulunan antik eşya Antikacılar —
 eline geçtiginde bunlar bu eşyanın
 nerede bulunduğunu gizli tutarlar.
 Buna sebep ya hükümetin müda-
 helesinde korkaklar veya o avarda
 daha bazı antika eşya bulacaklarını
 ümid ederler ve bu suretle eşyanın
 bulunduğu yer meçhul kalır. Fakat
 buna rağmen bir çok mühim antik
 eşya Antikacılar sayesinde müze
 koleksiyonlarına girmiştir ve belkide
 Antikacılar olmasa idi bu eserler hiç
 bir zaman meydana çıkmayacak
 ve yalıtta harap olup gidecekti.

İlmi faaliyet: Eski
 şehirlerin isimleri çok defa
 hiç değişmeden veya çok az
 değişmiş bir şekilde zamanımıza
 kadar gelmiştir. Mesela çok defa
 eski şehir zaman zaman harap olduğu

halde bunun üzerine kurulmuş
 olan modern şehir veya köyün
 ismi eski şehrin ismini hatırla-
 tarmaktadır.

Eregli = Herakles ; İznik =
 Nikeia ; İstifan = Stephane
 Uddik = Uzdikeid şehirlerinde
 olduğu gibi.

Kayıbolmuş şehirlerin yeniden bulun-
 masında eski Coğrafi eserlerin yardımı
 pek kısıtlıdır. Mesela Strabonun
 yazdığı 17 Kitaptan hemen hepsi
 zamanımıza kadar gelmiştir.

Pliniusun Naturalis historia
 Coğrafya'dan bahs eden Kapıtları,
 (2-6) İskendriyeli Astronon
 Ptolemiasın eserleri bu
 hususta en mühim levidir.
 Kitaplarında çok defa bir şehrin
 tespitine hizmet ederler. Bunlar
 bazen ev- Kilise, Cami duvar-
 larında, Çeşmelerde, tekrardan
 kullanılan taşlar üzerinde yazılı.

olarak ve birde mesaj taşları,
 üzerinde tesadüf edilir.
 Parçalarda ekseri bir şehrin tespiti-
 tünde yardım ederler. Birde şehir
 abidelerini yüksek kısımları
 toprak yığınlarının dışında kalmıştır.
 Bunlar ekseri Tiyatro, mabed,
 Hamam kubeleri gibi abideler olup
 kaybolmuş şehrin mevcudiyetini
 işaret ederler. Fakat bütün bu
 şeydükümüz işaretler mevcut olmadığı
 Zaman bize ancak Çanak Çömlek
 kırıkları yardım eder. Bunlar taşla-
 larda oraya buraya dağılmıştır.
 Bunları toplayıp tasmıy ve
 tarihlerini tespit etmekle o yerin
 hangi devre ve hangi kültür züm-
 resine dahil olduğunu tespit etmek
 mümkünür. ^{Bu her yerde mümkün değildir.} Mesela Olympia da
 Alüminum kalın bir tabaka
 halinde antik zemini örtmüştür.
 Flinders Petrie çok baklı
 olarak Çanak Çömlek parçalarına

Eski
 Parçalar
 Kitaplar
 de- stipe
 le eski
 şehirleri
 tespit
 Robert
 Les ville
 d'Asie
 Publica-
 tion
 de l'Im-
 perator
 Francois
 d'Istanbul
 eserinde
 görülmüştür

her memlekette Arkeolojinin
 Alfabesi denmiştir.

Toprağın üzerinde bulunan mimari
 ve heykeltıraş abideler ekseri Seyahatler
 vasıtasıyla keşfolunmuşlardır. Seyahatler
 Çağı hafriyat Çağından daha eskidir.
 Roma ve diğer bazı şehirleri Asari
 ötedenberi göz önünde bulunuyordu.
 Fakat bir takım efsaneler ile meşgul
 olarak gösterilmiş bu abidelerin
 tetkiki ve asıl mahiyetlerinin tespiti
 için hayli bir zaman geçmiştir.
 Fakat Yunanistan, Ege havzası, Anadolu
 ve sırtındaki abideler seyyahlar tarafından
 keşfolunmuşlar ve ilim dünyasına
 arz edilmişlerdir.

Bu havalilerde şurada bir sur barada
 bir suru eskiden mevcut olan küçük
 bir şehri yegâne nüfuzu olarak
 yük seliyordu.

Kayıbolmuş eski şehirlere il seyahat
 eden zat Euccar Anconali Cyriacus bur
 1435 - 1436 ve 1443 - 49 seferlerinde

İtalya, Dalmaçya, Yunanistan, Küçük Asya ve Misira seyahat etmiş Broadaki eski abideler hakkında neşriyatta bulunmuştu.

Kaiser Ici Ferdinand'un sefiri

Biusbek Kanun Sultan Süleyman ile buluşmak üzere ~~Zamanında~~ Amasyaya seyahat etmiş ve bu esnada ~~bir~~ müşahedeler de bulunmuş.

Bilhassa Monumentum Ancyranum'un Latincesini ilk Kopyesini yazmıştır.

Bilalire 1861'de Perrot, 1882'de

Karl Humann v. Domaszewski

tarafında monumentum Ancyranum hakkında neşriyat yapılmıştır.

Biusbek'in yanında Rosam Melchior Lorichs de bulunuyordu. Bu zat İstanbul abidelerinin resimlerini yapmıştır.

6. XIV cü Lümin elçisi Marquins de Noir telii 1674'de yaptığı seyahatler mühimdir.

İnfilaktin dan 13. sene evvel Parthenonun resimlerini yapmıştır.

Liyonlu Spon ve George Wheeler

ile beraber seyahat ederek 1676'da Atina Topografyası hakkında neşriyatta bulunmuşlardır.

Fransuz Desdodetz Roma abidelerini tetkik etmiştir.

de Tournefort da seyahatler yapmış ve bilhassa Yunan adaları hakkında neşriyatta bulunmuştur.

1711'de Herculaneum ve 1738'de

Pompeji Şehirlerini keşfini müteakik ilk zamanlarda soyulmaya uğramıştır.

1751-1754 James Stuart (Resam) ve Nicholas Revett (Mimar) ^{seyahat bulmuş} 4 Ciltlik

(Antiquities of Athens) ismini taşıyan bir eser meydana getirmişlerdir.

Spon ile Wheeler Anadoluda da seyahat ederek neşriyatta bulunmuşlardır.

1750 senesinde Robert Wood Palmyra ve Baalbek te seyahat yapmış ve sonra bu şehirler hakkında neşriyatta bulunmuşlardır.



Society of Dilettanti tarafından 1764'de Richard Chandler ve Revett'in Yunyaya gönderilmiştir.

Diplomat Graf Choiseul-Gouffier'in mimari skizmelerini yapmış ve 1782'de Voyage Pittoresque de la Grèce adlı eserini neşretmiştir.

19. a. asrda Martin Leake Yunanistan ve Küçük Asya Garb Sahilinin Coğrafisi bakımından tetkikini yapmıştır.

Fellows ve Schönborn Likya monumantlarını tetkik ve 1838'de neşretmişlerdir.

Vexier de Küçükasyaya uzun seyahatlerde bulunmuş (1833-37 Description d'Asie Mineur) isimli 3 ciltlik eser yazmıştır.

Ludwig Ross ve Alexander Conze Ege denizi adalarına ve Trakya sahillerinde seyahatlerde bulunmuşlardır.

Charles Newton 1857'de Halikarnas'daki Mausoleum'u bulmuştur.

1872 Perrot ve Arkađoslar Galatya ve Bitün yaygaya ve Pontus'un bir kısmında

Beyahatlerde bulunarak neşriyat yapmışlar. 1881'den itibaren W. Ramsay Anadolu'daki seyahatlerine başlamıştır.

1882 ve 1885: Avusturyalılar Karyä, Likya, Pamfilya ve Psidya harabelerini taharrileri.

1897-98'de Brunin ve Domazewski Arabistan seyahatleri yaptılar.

1904-5 Butler Suriye'de tetkikatta bulunmuştur.

1916-18 Büyük harb esnasında Türk-Alman eski eserleri Koruma teşkilatının, Surje, Filistin ve... garbi Arabistanda yapmış olduğu tetkik.

Büyük harb ve Tetiklâl harbinde sonra Anadolu'daki Arkeolojik araştırmalar yeni bir sayfaya girmişlerdir.

Son zamanlarda yapılan tetkik seyahatleri meydanında Amerika, Chicago Şark Enstitüsü namına Van der Osten tarafından orta Anadolu'da yapılan seyahatleri, Avusturyalılar, orta ve Cennubi Amerika seyahatlerini

İstanbul Fransız Enstitüsü esk. müdürü
Gabriel'in Türk eserlerinde
betkimi ve neşriyatını zikredebiliriz.

Hafriyat: Tetkik seyahatlerinde
tespit edile veyahut muhtelif
yerlerde tesadüfi olarak zuhur eden
eser Avrupalıların dikkat nazarlarını
çekmiş esalarda başka eser mevcudiyet
düşünümlerine hafriyat yapılmaya
başlanmıştır. Hafriyat iki suretle
icra olunur.

I Gayri ilmi Hafriyat: Bir çok esk.
binaların aksamı yeni inşaatla
kullanılmak üzere yapılan Hafriyat
gibi yağmaçlık karakterinde yapılan
kazılardır.

II. İlmi Hafriyat: İlmi Hafriyat
metodlarının kitaplarda öğrenmek
mümkün değildir. Ancak Hafriyatlarda
istirak etmekle tedrici suretle tecrübeler
sayesinde melekeler keşfetmekle
öğrenmek mümkündür.

Bu hususta bazı umumî bilimsel

lazım gele bir kas nokta üzerinde
durmak isterim.

Bir kazıya başlamadan evvel buna son
erdir nemin kabul olup olmadığını göz
önünde tutmak lazımdır. Çünkü toprak
altında çok daha iyi muhafaza olmaktadır.
Bunun işi yarı meydana çıkarak bir
şikiden hasar almaya sebep olmak
çok mesuliyetli bir iştir.

Hafriyatın kullanılacak alat edevatın
temini çok mühimdir. Bunlar şikiden
zarar vermiyecek ve kullanılması
pratik olanları tercih etmek lazımdır.
Hafriyatı idare eden kimse kazıdan
matkalin ilmi bir vesika olduğunu
ve bu vesikada istifade edecek bir
bir kısmın mahvolduğunu daima
göz önünde bulundurmalıdır. Bunun
işini bu vesikadan şikiden istifade
mesul olduğunu kısaca işin kile
umut manalıdır. Bundan başka
Hafriyat reisi mesai arkadaşlarının
intihapta kendilerine teodi edilecek

Vazifesi ifade kabiliyetli olup olmadıklarının
düşünmeli. Hıfızatı idare eden zat
yalnız ilmi bakımdan değil daha bir
çok hususta kabiliyetli olması lazımdır.
Çıkan asar - birisi birlele alakasını derhal
tefrik edebilmesi lazımdır.

Bunların tarihi ve san'at tarihi bakımında
kuyumetini takdir edebilmesi lazımdır.

Bundan başka müzede çalışan
muhlif kimseleri idare etmesi ve
onlara ~~na~~ ne şekilde muamele
etmesini bilmesi lazımdır. Biri de

sabırlı olmalı. heyecanlı umutlu
umutsuz zamanlarda kendine hakim
olmalıdır. Ve İşleri bitiminde

birbir teferuatı toplayarak bu
çalışmalarda ilmi neticeleri umumî
bir şekilde tespit etmesi bilmek

lazımdır. Hıfızatın vazifesi yalnız
tarihe nam madde bulmak değil
bunda kendisinin de neticeler
çıkarması lazımdır.

Kazılarda daima Arkeoloji ile

meşgul olunsun bir veya iki müna-
istiraki elzemdir. Enseri Kazılarda
bir epigrafyada ihtiyas vardır. Çünkü
bulunan kitapları hemen tetkiki
hıfızatın irkisişinde mübîn rol
oynaya bilir

Kazıya başlamadan evvel bu sahnenin
evvel eminde topografik tetkiki lazımdır.
Bilhassa Kazıda çıkarılan taş ve toprakla
müttesekkil molarlar nereye atılacağı
mübîn bir mesele teşkil eder.

Çünkü bunlar bilahere ilmi
araştırmalara engel olabilirler.

En pratik usul Priens de yapılmış
olduğu gibi moların çok yüksek
bir halde yığmak suretile
yüksek bir tepe meydana getirerek
oğ yer kaplamasını temin etmektir

Hıfızatta bir de tahtelarz suyu
bozaltılması da mübîndir

Bazı yerlerde derin kazılar yapılması
lazım gelir. Mesela Babilonyada
20 m. derinliğine kadar inildiği

vakidir. Burada Kadime Hapriyat, yapmak
 lazımı nasıl olmalıdır. Bunun için her
 iki metrede bir kişi durur. birisine
 vermek suretile molozu yukarı
 atarlar.

Kazı ameliyesi şu şekilde yapılır:
 Bir kişi kazı üç kişi kürekle
 Çıkan molozu küfelerle doldururlar.
 molozu atılacağı yer ve mesafeye
 göre 5-10 amele molozu taşırlar.
 Böyle bir grup bir section teşkil
 eder ve bunlar burada bir veya
 bir kaç tecrübeli amele bulunur.
 Nezaret edenleri mühi yerlerde
 durmaları lazımdır. Çünkü daha
 daha eski tabakalara nüfuz etmek
 işi imkânsız zamanlara ait mesele
 Bizans devrine ait bir duvarı
 kaldırmak icap ettiği de bun
 vaziyetini tetkik etmek resimlerini
 Çıkarmak lazımdır.

Hapriyatta not defteri tutmak
 çok lazımdır. İyi Hazırlanmış güvenmek

pek yalmıştır. Notları tutarken
 mühtim şeyleri tebasuz ettirmek lazımdır
 Bundan mada bir de küçük not
 defteri tutmak lazımdır. Burada
 bulunan eşyaları hangi tarihte
 bulunduğunu ve nerede bulunduğunu
 muntazaman kaydetmek lazımdır.
 ve bu notları yama eşyaları
 ölçülerini bir krokiye veya fotoğraf
 numarasını koymak lazımdır.
 Alman fotoğrafları negatiflerini
 iyi tespit etmek ve numaralandırmak
 ve hatta bunları bir fihristini
 yapmak lazımdır. Basılmış resim-
 leride albümlere yerleştirmek
 lazımdır. Lafak eşyaları sandıklara
 yerleştirirken bunlara ve hatta
 sandıklara da numaralandırmak lazımdır.

Hapriyat yerlerinin muhafazası
 çok mühtimdir. Hükümet bu gibi
 mabakalarda Bekçi bulundursun.
 fakat Hükümet bu gibi yerlere
 sıkat nazaretlerini Cebednek Arkeolojik
 vaziyetinde.

Hafriyat nesriyatı. Nesriyatıy
Hafriyatı his bir manası yoktur.
Hafir Kısa Raporlar halinde yaptığın
ilmi araştırmaları neşreder. ve
aynı zamanda asıl publikasyon için
başvurular yapar.
Mesela minari abidelerin planlarını
Çizdirmeli ölçülerini kontrol etmeli.
Fotografalarını hazırlamalı.
Bu raporları Hafriyat yerinde ve
zamanında hazırlanarak daha
iyi olur.

Hafriyat nesriyatının çerçevesi
nehader genişletilirse okadar iyi olur.
Nesriyatı yalnız kazılar şehre hasret
memeli. Bütün civarın dağlar ve
tepeleer sokaklar ve mezarlarda
bu çerçeveye girmelidir.

Mesela Milet Expeditionunda
Wielski ve Lyncker tarafında
bütün Cenneti Lyonian
haritası çıkarılmıştır.
Avusturyalı Schindler de

yalnız Egezi değil Civasın da
haritasını almıştır.
Hafriyatı his bir Epelet hatta
Romalılerden sonraki devir kile
ehimmiyetsiz ad edilmemelidir.
Antropolojik kesiflere de ehimmiyet
vermelidir. Bu raporlar bütün
evdeki literatürü de ihtiva
etmeli dir ve onları tetkik etmeli
aynı zamanda bu raporları
geçiktirmede ilmi alemine
sevki etmek te hafiri en
ehimmiyetli vazifelerinden
biri dir.

Fenni hafriyat bugün tespit edilmiş
olan muayyen metadlara göre yapılmaktadır.
19cu asırda yapılmış kazıların ekserisi
bir değine arşivculuktan başka bir şey
değildi. Schliemannın Trova, Miken ve
Tirinsteki yapmış olduğu hafriyat bu
Kabil kazılarda misal teşkil etmektedir.
Fakat bu kazılar bilahire alınan
mimar ve Arkeolojilerinden Dörpfeld

tarafından ilmi bir çerçeveye sokulmuştur. Fenni kazıların ilk çeyhlerinin Newton'un Halikarnas (Bodrum) daki kazılarında buluyoruz. Fakat bu kazılar küçük mi-yasta yapılmış bir kazıdır.

Almanlar bu Kabil Kazılarını usullerini Olympiada ve bilahire Bergamada yapmış oldukları ve uzun seneler devam etmiş olan muazzam kazılarda tekâmül ettirmişlerdir. Bilhassa Alman Arkeoloğlarında Theodor Wiegand'ın Priene ve Milet şehirlerinde yapmış olduğu kazılar büyük şehir kazıları işi birer numune ittihaz edilebilir.

Prehistorik tabaka kazılarında bilhassa İngiliz ve Amerikaliler meşgul olmuşlardır. Bu hususta Blegen'in Petroponneste ve Anadoluda Truva'da yapmış olduğu kazı buna misal teşkil etmektedir. Biz burada yapılmış olan mühim kazılar, gözden geçirdikten sonra meydana gelmiş büyük antik şehirlerin üzerinde duracağız.

Bu suretle hem antik şehirler hakkında ve bunların mühim monumantları hakkında bir fikir edineceğiz hem de yapılmış olan büyük kazılar, yakından tetkik etmiş olacağız.

- 1835-37 Chesney Dicle-Fırat Araştırmaları,
1843 Botta ve Place Assurda
Ressan Layard ve Smith Koyuncuk ve
Nimrud'da kazılar yapmışlar
1867-76 da Cesnolas Kıbrısta kazı yaptı buldu
1871 Wood Ephes'deki Artemision araştırmayı
1871-90 Schliemann'ın Truva, Miken ve Tirins
Orkomenos kazılarını yapmış
1875, 81 Olympiada Almanların kazıları
yapılmıştır. Curtius, Adler, Hirschfeld,
Dörpfeld uzun bir fasıladan
sonra Almanlar 1937 kazısına
gene başlamışlardır.
1877 Fransızların Delos'taki kazıları
başlamıştır.
1878-86 Almanların Bergama kazıları
K. Humann, Conze, Bohn 1900 de
itibare Conze, Schuchhardt
Dörpfeld, Wiegand 1927 de yenide
işe başlamışlardır.

1881-86 Dierle foyis Ioan Kazlar.

1881-1903 Yunanların Epidaurros
Hafriyatı (Kavvadias)

1884-86 İngilizleri Musoda Naukratis
Middeltasındaki Kazılar. (Flinders Petrie)

1884-1902 Amerikalılar Niffer

1885-1891 de Yunanlılar tarafından Atina
Aksopolünde yapılan Kazılar

Kavvadias ve Kerveren

1887 Sidon Lahitlerini Hamdi bey
tarafından meydana çıkarılması

1888-1902 Almanların Zincirli Haf.

1893-94 Dörfeld Truva :

1932 itibaren Amerikalılar (Blegen)

1895/99 Almanların Priene Kazılar
Wiegand, Schrader

1895 itibaren Arustur yabuk -
Ephesos Hafriyatı (Benndorf,
Heberdey, Keil)

1896 dan itibaren Amerikalıların
Korinth Hafriyatı.

Richardson, Hill, Carpenter

1897 De Morgans Susa Hafriyatı

1898 Almanların Abluzis :

1899-1917 Almanların Babil Hafriyatı

1899 dan itibaren Almanların Milet
Hafriyatı.

1905 de Wiegand ve Knackfuss
tarafından Didymeion meydana
Çıkarılması

1900 dan itibaren Evans Knossos Hafriyatı

1901 den " Almanların Aigina
Furtwängler, Thiersch, Welker ve
Orchomenos (Bulle) Hafriyatı.

1903-1914 Almanların Assus :

1902-1904 Danimarkalılar Rodos

1906 dan itibaren Almanların Bugaz köy Haf.

1910 dan " " Sisam "

1911 de " Amerikalılar Sard

1911 " Max von Oppenheim Tel Hataf
ve Wolleys ve Lawrence's :
Karkemis Hafriyatı.

1912 " " Almanların Uruk-Warka
Hafriyatı Cenkli Mezopotamya

1916-18 de Tür Alman Eski eserleri

Koruma teşkilatını Surje
Filioti gaski Arabistan Taharilesi

1921 itibare Amerikalılar Firat kenarında Dura Avrupas

1922 " İngilizlerin Ur ve Hindio- tunda Mohenjo Daro Hıfriyatı

1927-31 İzobalileri Kıbrıs "

1928 de itibare Amerika Sark Ensti- tüsü v. des Oste Şarki Anadolu da Alışır

1929 " " Alman ve Amerikalılar Mezopotamya da Ktesifan (Reuther ve Fransızlar Ras Şams ve Minet & Beida Schaffer, Chenet

1930 dan itibaren Schede ve Krenkeri Ankara ve Aizanoi Caddas Hisar) mabetleri de Tetkik ve Kaylar.

1927 de itibare İngilizlerin İstanbul Hippodrom Hıfriyatı ve Müzeler idaresi ile müsterek yaptıkları yedi kule (Yıldızlı Kapı) Theodos I in Tak. zaferi Almanlar İstanbul Surlarını tetkiki

Erzeli - Karatepe Bogaz Kay

Beyrâke Sinaif

Fazlî Arkeolojisi

1930 dan itibaren Amerikalılar Atina Agorasında Hıfriyat

1931 de itibare Amerikalılar Persepolis

1932 " " Menemen Civarında Weiss Hıf. (Böhler)

1933 de " Goldmannın Tarsus

1933 T.T.T.C. Ahlatlı bel

1935/36 " A laca höyük

1936 - 1939 " Trakya (Alpullu Hasköy)

1938 Regium Hıfriyatı

1942 Mudanya

1940 - 1941 Samsun bölgesinde

1946 ^{Kıçık Çekmece} ~~Regium~~ civarında Regium şehri Nekropolis

1946 Perçe kazısı Prof A.M. Mansel

1946/47 ^{Yumuktepe} Kazısı Prof J. Garstang ^{Mersin civarında}

1937/38 ve 38/39 kazılarını yeniden düzenlediği

1947 Gözli kule kazısı Miss Goldmann

1934 yılında başladığı 1938 e kadar yürüttüğü kazıları yeniden başlatmış.

1942 Alalch kazısı Woolley 36-39 Kader

1947 Kara tepe

1947 Side (Selimiye) 1946 Kultepe

Küçük esya tarihi M.E 3000 tarihinde başlar. Prehistorik devirden itibaren Küçük esya kültürü iki karakter arz eder. Biri. Öm esya Mezopotamya medeniyetine bağlı olan Şark sanatı. Diğer Adalar ve dolayısıyla Balkanlara ve şimalde bağlı olan garp medeniyetidir.

Truva Çanak Kalesi 35 km. mesafede olup bugünkü ismi Hisarlıktır. Yunan esatirinde mühim rol oynayan Truva şehrinin merkiini ilk defa 18. c. asırda Kuraya Seyahat eden Leschevalier tespit etmiştir. Homerde aldığı ilham ile Schliemann, Truva Kralı Priamusu Sarayın bulmak emeli ile 1871 tarihinde kuraya gelerek taharriyata başlamıştır. Schliemannın senelerce yaptığı hafriyatın ilmi bir kıymeti olmayıp daha ziyade define araştırmaya kabiliyetlidir. Bulduğu esyayı, Çalarak Almanya'ya götürmüş ve devlete vakif etmiştir.

Bu esya Berlinde Prinz Albrecht müzesinde teşhis edilmektedir.

Schliemann ile beraber Çalisın Döppfeld 1893 senesinde ruhsat alarak fenni ve sistematik hafriyata başlamıştır. Ve şehrin muhtelif devre ait olmak üzere 9 tabakadan ibaret olduğunu tespit etmiştir. Araya hasbi umumini girmesi ve sonra Almanyanın geçirdiği iktisadi krizler dolayısıyla hafriyata uzun müddet devam edilememiştir. Nihayet Amerikaliler 1932-1938 senesine kadar Blegenin idaresinde hafriyata devam etmişlerdir.

Bu 9 tabakadan alttan başlayarak

I - VII Prehistorik

VIII Grek

IX Roma devrine aittir.

Kültür bakımından en mühimini

II c. ve VII c. Truvalıdır.

I c. Truva şehri takriben M.E

3000 senesinde kurulmuştur. Maden

işlemesini bilen mekânlar, daha ziyade

taş devri tesiri altında kalmışlardır.

II c. Truva şehri. M.E. 2500-2000 senelerine tesadüf eder. E tarafı oldukça muazzam duvarla çevrilmiştir, burrada görülen selis kapıların mükemmel şekline Atina. Akropolis Propylonunda tesadüf ediyoruz. Bu tabaka ve hatta birinci Truvada Megaron tipine mensup evlerin mevcudiyeti haizdir. Erimiyetli küçük eşya ya yabancılara olan bu ev tipi bilakis Yunanistan'a şimalden gelmiştir. Şimal kavimlerine mahsus olan bu ev tipinin Truvada mevcudiyeti şimalden Truvaya doğru kulan akınları bir nişanesidir. Planda görüldüğü gibi, megaron uzun bir salondan ibaret olup ortasında bir ocağı vardır. Önünde sık delizi mevcuttur.

II c. Truva maden itibarıyla birinci Truvaya nispetle çok zengin değildir, bununla beraber elian taş alet ve edavata da tesadüf edilmektedir.

Bronz başlıca kullanılan madendir.

mücevherat, kadeh ve sair kaplar altın gümüşten yapılmıştır. İkinci Truva Kültürü hakkında bir fikir edinmek için karakteristik bir kas parçası gözden geçirmek lazımdır. Renkli taştan mamul üzeri parlatılmış kupa, altın sosier biçimi kaplar, her ayrı şekilde tondan olanlar. Kyzik adasında Girid ve Yunanistanda M.E III bin senelerinde mevcuttur. altın Taç ve diğer mücevherat gene Yunanistan ve Balkanlarda karabot arz etmektedir. Bunların hepisi Schliemannın koleksiyonunda bulunmaktadır. ve bir de İnsan şekli arz eden ton kaplar bulunmaktadır. III c. IV ve V c. tabakaları, II c. ye nispetle gayet fakir olup adeta bir köy manzarası arz etmektedir. Sebepini II c. Truvalının vürudüğü büyük tahribata aramak gerektir. Ancak II c. tabakada bir kalıntı görüyoruz. Arkeolojik tetkikat neticesi Truva III ün büyük bir zelzele neticesi

harab olduğunu meydana koymuştur.

Truva VII nin bu felâketi müteakkip derhal kurulduğu zıncılaşır, Çünkü Truva VII nin kültürü inkişâs uğramadan burada tekâmülüne devam etmiştir.

Amerikalıların yaptığı kazıyat neticesi bu şehrin uzun zaman muhasara hayata geçirdiği ve bilahire büyük bir yangın neticesi tahrib edildiğini meydana koymuştur. Homerin iliadında tasvir ettiği Yunan Truva harplerine sahne olan meşhur Truva şehri VII c. tabakadır. Tarihi kulunan Keramik vasıtasile M.E. XII c. asra tesadüf etmektedir. Şuhalde VIII c. asırda yaşamış olan Homer isittığı menkabeleleri terennüm etmiştir.

Bugaz Köy.

M.E. 2000 asrda senelerinde ikinci Truva şehrimizi tahrib ederek geçen Indoermen ırkına mensup zıncıların bir kısmı orta Anadoluya kadar vâsıl olarak büyük Hitit devletini kurmuştur. Suriye ve Mezopotamya'nın yukarı kısmına kadar hudutlarını genişleten Hitit devleti M.E. 15-13 asırlarda en parlak devrini yaşamıştır. Mısır, Miken, Babilonya gibi o zamanın büyük devletleri arasına girmiştir.

Hititlilerin mensu elân katıyetle bilinmemektedir. yalnız iki muhtelif zümre teşrih edilmektedir. Birisi M.E. 3000 asr senelerinde Orta Anadoluda yaşayan indoermen ırkına mensup, olmayan Proto Hititler, diğeri ise 2000 senelerinde Cenubi Avrupalardan hicret eden indoermen ırkına mensup olan Hititliler yani Hatiflerdir. Bunlar indoermen ırkına mensup oldukları

İnsanların tetkiki neticesi tahakkük etmiştir. Hitit yazılarını ilk defa Çekoslovakyalı alim Rhozny harkı umumî senelerinde okunmuş muvafak olmuştur.

Hititlilerin idare merkezi Hatuşa bugünkü ismi Buzey Köyüdür. Kızıl ırmagın Delice koluna akan Budak öz Suyunun üzresindedir. Bu şehrin arşivinde bulunan binlerce yazılı ton levhalar Hitit tarihini, kültürünü, diğer milletlerle olan münasibatını dolayısıyla küçük asya prehistorisini aydınlatmaya vesile olmuştur.

Hitit tarihi eski ve yeni Hitit devleti namı altında iki kısma ayrılır. Eski Hitit devleti mesken kralarında, Hattuşilüs ve Mursil I Sürye ve Babilonğa da fukuhatlar yapmışlardır. Eski Hitit devletinin son kralı Telipinus'un vefatını müteakıf M.İ 1650 tarihinde itibaren 200 sene

kadar bir zaman Hitit tarihini karanlık kısmını teşkil eder. Yeni nazariyeye göre Hurit ve Mitanni civar kavimleri; Hititliler; mağlup ederek bu tarihlerde idareleri altında bulundurmışlardır.

Yeni Hitit devletini Tudhalija kurmuştur. Bu devlet İnditlarını Filistin ve Süryede Misir müstemlikelerine kadar genişletmiştir. Bu suretle Misir ve Hitit devletleri arasında rekabet başlamıştır. Bu iki devlet arasında zühür eden Mubesi beletden en büyüğü Kades ve Misir Kralı Ramzes II ile Hitit Kralı Mudattalı arasında takriben ^{M.E} ~~1205~~ 1305-1294 senelerinde vuku bulmuştur.

Misir Kralı büyük müstakalatla gelip gelmiş sude Hititliler şimali Süryedeki topraklarını muhafaza etmişlerdir. 1275 de Ramzes II ile Hitit Kralı Hatuşil III bir münahede ^{akt} ederek İnditlarını tespit ettiler.

Bu muahede nameni muktelif
Kopyeleri Musur ve Bigöz köyde bulun-
muştur.

1200 tarihinden itibaren garpten Saska
dağın büyük akınları vuku bulunmuştur.
Bu akınlar neticesi Mike, Truva
Hitit büyük medeniyetleri nihayete
ermişti.

Bu gün enkazı görüle şehir Saska
M. E. 14 ü asra aittir.

Şehir iki sıra su ile geçirilmiştir.
gerek darüli ve gerekse harici
su bir çok kuyularla ihtiva
etmektedir. Bilhassa Cennetaki
yer kapı ismini taşıyan kuyu
gayetle muazzamdır. Şehrin
esas kapılarından biri şarkta olup
Kıral Kapısı ismini taşımaktadır.

Bu kapıların hepsi aynı sistemin
üzerine yapılmıştır. methalî iki
tarafında iki büyük kuyu görülmekte-
dir. methalî ise kemer şeklinde olup
yükarı doğru daralmaktadır. Kıral

Kapısının iç tarafa bakan kısmında bir
muharip kabartması görülmektedir.
Hitit san'atının şah eserlerinde
biri olan bu kabartma M. E. 14-13
asra aittir. Elinde balta tutan başında
mığfer belinde kemer ve kılıç taşıyan
bu muharip bir ilahın tasviridir.
Garptaki kapılardan biri aslan
kabartmaları ile süslenmiştir.
Ağın adını bu arslanlar yaklaşıp
tehşet vere şehis bekçileridir.
Şehisin darüli kısmı düz olmayıp
bir takım kayalık tepeler ihtiva
etmektedirler. Bu tepelerden en
mühimisi şarkta büyük kaledir.
Etrafı oldukça muazzam duvarlar
ile geçirilmiştir. Kızıl Savaş
ve büyük şehis asiri burada bulunmakta-
dır. Hititliler gayetle dindar bir
kavimdir. Devlet dini ayin yapmada
hiç bir işe başlamazdı. Bigöz
köyde bulunan ton levhalarının
tabakları müntün bir kısmı bu

deni merasimlerde katsetmekte idi.
Hititliler yalnız kendi ilahlarına
tapmakta kalmayıp zapt ettikleri
memleketlerin ilahlarını da kendi
dinlerine ithal etmişlerdir. Hitit
Sanatı bilhassa minaside tamayız
etmiş bir yapılan hasriyat meticesi
bir çok mabed bulunmaktadır.

Bunlardan en büyüğü Şehsin Şimahiye
tesadüf eden bir yayla üzerindedir.
Mabedi etrafında ilahlara getirilen
kurban adak ve hediyeyi muhafaza
etmek için bir takım küçük odalar
yapılmıştır. Mabedi ortasında
büyük bir avlu görülmektedir.
Bu avlunun etrafında küçük
odalar mevcuttur. Bu mabed
tamamen Hitit Sanatına mahsus
hiçbir tabir edile bir minasi
taszıdır. Neo gasken Megasa taszi,
kinaları ve ne de eski şark
mimarisi ile alakası vardır.

Yazlı Kaya harabeleri

Buğaz köyü iki kilometre mesafede olup
şimali şarkisine tesadüf eder. Etrafı
kayalarla çevrilmiş takti bir mabed
manzarası arz eder. Bu harabe bilhassa
kayaya oyularak işlenmiş kabartma-
lar ile meşhurdur. Sağdan ve
soldan ortaya doğru ilerliye bir sıra
ilah ve bir sıra ilah tasvir edilmiştir.
En büyük ilah diğer iki ilahın
omuz üzerinde taşınarak merasime
iştirak etmektedir. Bu suretle
diğer ilahlara nazaran yüksek
mertebesi vazih bir şekilde göze
Garpılmaktadır. Bu ilah yanında
Hitit dininde mühim bir rol oynayan
kına bulunmaktadır. İlahın Kasısında
pars üzerinde merasime iştirak eden
bir ilah görülmektedir. Büyük
ilah takip eden ilahlar küçüf ve
eskal itibarıyla biribirlerinde pek
farklı değillerdir. Aynı şekilde
ilahı takip eden ilahelerde biribir
lerine benzermektedirler.

İhtimal bütün ilahlar — iştirak
ettiği bu merasim. İki tabaklı
başında görüldüğü müz büyük ilah
ile büyük ilahın düğün merasiminin
tasvir etmektedir. Bu kabartmalar
M. E. 14 veya 13 asrda yapılmışlardır.

M. E. 1200 tarihinde itibaren gıpta
şarkta doğru vuku kulan atınlar
neticesi Hitit medeniyeti sükut
etmiştir. Hititlilerin şehri
tamamen tahrip edilmiştir. Yalnız
Mitanni ve Huritler kendilerini
bu feci akıbetten bir müddet için
kurtarabılmışlar ve yeni bir devlet
kurmuşlardır.

Bu muhaceret neticesi küçük Asyada
bir takım yeni devletler becessis
etmiştir. Trakya'dan gelen Frigler
Hellespontan geçerek, orta Anadolu'ya
doğru ilerlemişlerdir. Hitit medeniyetini
nihayet veren işte bu Frigler
olmuştur. Ve bunlar küçük Asya'nın
en kuvvetli devletini kurmuşlardır.

Dorlar — baziki neticesi Simal
Akalar, Tesalyadan Kalkarak
evvela Lesbos ve Tenedos adalarına
ve sonra bu adalar — Kassisina
küçük Asya Sahillerine geçmişlerdir.
Bunlar — Troasın Cenubundan
itibare Karikos ve Hermos
marzalarında İzmir kadar
Sahil boyunca işgal ederek
Eolyan şehirlerini kurmuşlardır.
Iyonlar Mika ve Euboyada
barakhet ederek Kyklad Chios
ve Samos adalarına yerleşmişler
ve daha sonra Sahile G. Karak
İzmirin Cenubunda Milet
kadar uzanan alan işgal
etmişler ve Iyan şehirlerini
kurmuşlardır. Daha sonra Lar,
Dorlar da hicret ederek Girit,
Tera, Melos, Rodos adalarına
ve Rodos adasının Kassisina
tesaduf eden küçük Asya Sahiline
yerleşmişlerdir.

Bunlar yedinci asra kadar Anadolu
Büyük bir krizden hakiki olarak
Fakat bunlarda bilahire kimerlerin
kulumuna maruz kalmışlardır.

Bu muhaceret neticesi Misya
Bitinya, Likya, Kilikya gibi
bir çok küçük devletler teşekkül
etmiştir. M.E 1200-800 tarihleri
arasında küçük Asyan garp
Sahillerine Yunanistan'dan Atınlar
vuku bulunmuşdur.

X Doolar - baziki neticesi Eoligenter
ile Yunanlar Yunanistan'a terk
ederék adalara ve küçük Asyaya
hicret etmişlerdir.

Bu suretle Ege denizi ^(kiladeneye) Sahilinin
şimalinde Aeolyalis orta kısmında
Doolar bilahire Cnupta Doolar
yerleşerek şehirler kurmuşlar.

Kubro adası ve Panfilyaya da
13 c. asırda itibare Yunan
Atınlar almışlardır. Bu suretle
Küçük Asyan Garp Sahillerinde
kurulan Yunan şehirleri Milata
örce 700 tahmine kadar Firiki
idaresinde kalmışlardır.

700 senelerinde Kimerleri Frigya devletine nihayet verdiginde gaopta Lidya devleti tessüs etmistir.

Kısa bir zaman zarfında kurduların Kıyıl İrmagına kadar genişlete bu devlet gaoptaki Yunan şehirlerindeki idaresi altına almıştır.

Yun medeniyetini takdis eden Yunan devleti Lidya kraları bu şehirleri kültür serbestiyeti bahsetmişlerdir.

Bu suretle Yunan medeniyeti M.Ö. 6. asırda Lidya tahtı idaresinde en parlak devrini yaşamıştır.

Bilhassa mimaride temayüz eden Yunan sanatı büyük mabedler bırakmıştır. Bunların en meşhuru Samos adasındaki Hera, Efezdaki Artemis, Didimdeki Apollo mabetleridir.

Efez

Küçük Asyanın en meşhur antik şehirlerinde biri Efezdur.

Yunan Roma Bizans ve Selçuk

medeniyetlerinin şah eserleri ile süslenmiş olan bu şehir eskiden Küçük menderes nehrinin mansabında büyük bir limandır.

Asırlardan beri Menderes nehrini taşıdığı teressübat ile limanı doldurarak şehri nehrinde iki saatlik mesafede bırakmıştır. İngilizler 1871 tarihinde Efezde Hafriyata başlamışlardır. Mr. Wood yedi dünya harikasında biri olan Artemis Efez mabedini bulmak için sendere çalışmıştır. Ve en nihayet gayesine erişmiştir. 1898 senesinde itibaren Avusturyalılar muntazaman Hafriyat yapmaya başlamışlardır. Senelerce devam eden mesai neticesi şehrin mühim bir kısmını meydana C. Karmaga muvafak olmuşlardır. Efez en eski mabedi Artemis mabedidir.

Lidya kralı Kroisos zamanında inşa edilmiştir.

Mimarlar, Chersiphron ve Metagenestis.
55 m. genişliğinde ve 110 m.
uzunluğundadır. Bu mabed bu münaza
ebadeti ile eski şark mimarisini
hatırlatmaktadır. Aşağı kısmı
kabartmalar ile süslü sütunleri
iyon heykeltıraşı bakımında
naizi ehemmiyettedir. Lidya kralı
Krösüs bu mabedi inşasında maddi
yardımında bulunmuştur. Bu sütunun
kaidesi kral tarafından hediye edildiğini
bildiren kitabe mevcuttur.

M.E. 546 senesinde Krösüsün mağlup
eden İran kralı Küros Lidya
devletine nihayet vererek İyon
şehirlerini idaresi altına almıştır.

M.E. 499 senesinde İyon şehirleri
Fransulara karşı isyan etmişlerdir.
Bu isyan neticesi bir çok İyon
şehirleri Fransular tarafından
tamamen tahrib edilmiştir. Fakat
Fransular Yunanlılar ile
yaptıkları harpte M.E. 480

tasarımında salamisite, 479 tasarımında
Mykalede büyük mağlubiyete
 uğramışlardır. Bu suretle küçük
asya İyon şehirleri de istiklâllarına
kaybetmişlerdir. Fakat kültür
bakımından bu tarihte itibare
150 sene kadar devam eden bir
zamanda, küçük asya gayetle
zönük bir hayat geçirmişti.
Seki bu şehirleri harpler
neticesi fakir düşmüş olmasında,
İyon sanatkarları memleketlerinde
iş bulamadıkları için Yunanistan'a
hicret etmişlerdir. Hatta İyon tarzı
mimariyi vatanı olan küçük asyada
değil Yunanistanda tekâmülüne
devam etmiştir.

→ Küçük asyada Dor Stili Ender
olarak kullanılmıştır. Eolyan
Cennetinde bulunan Aesos
şehirinde Dor Stilinde yegâne
sirkelik mabede tesadüf ediyorsunuz.
Bu mabedi sade Triglif, Metoplar,
Dor uslubunda yapılmıştır. Fakat
Architrav üzerinde görülen
kabartmalar Dor stiline mukayyede

Lidya : deresinde küçük asya Troyan şehirleri yalnız san'at bakımında değil, ilim ve edebiyat sahasında da parlak bir devir yaşamıştır. Miletli filozof Tales ve Lesposlu şair Alkaios ve Sappho bu devri maruf şahsiyetlerindedir. M. E. 546

Troyan sanatına Yunan şehirlerinde olduğu gibi İran Satraplıklarında bulunan Lidya ve Klidya gibi yerli prensliklerde de tesadüf edilmektedir. Lidya küçükasya arkeolojisinde bilhassa mezar abideleri ile maruftur. Muzayza türbe inşası kuraya mahsus bir adettir. Lidya prensleri bu abidelerin inşası için çok defa Yunan sanatkarlarını cebb etmişlerdir. M. E. 410-400 tarihlerinde Xanthos şehrindeki Nereides monümanı bu gruba dahildir. Rekonstrüksiyonda görüldüğü gibi bu türbe yüksek

bir kaide üzerinde yüksek İyon tarzı bir mabedi andırılmaktadır. Kaidede krşm reliefleri ve sütun aralıkları heykeller ile süslenmiştir. Bu türbe proportion itibarıyla aynı zamanda İyon minarisinde farklıdır. Sütun aralıkları fazla geniştir. Bu Lidyalılar alıçap minarı Konstrüksiyonunda tesisinde el'an kurulumadıklarını gösterir. Sütun aralıkları da kulunan Nereidesler Stil bakımında İonion heykeli ile büyük yakınlık gösterir. Elbisemin vücutta yapışarak vücut şekillerinin plastik bir şekilde göstermesi bu heykeller için karakteristiktir. Kaideleri süsleyen iki sıra firizi büyük Lidyalılar ile Şark Künyafetinde bir kavim arasında ki bir muhasebeyi tasvir etmektedir. Küçük firiz ise bir şehrin muhasemasını göstermektedir.

Aynı karakteri göötere
diğer bir mezar skidesi de Trysada
ku günkü Gölbaşında bulunmaktadı.
Burada yunan sanatları. Sitraplar
arzusuna inşaat tarihi radiseles
tasvir etmişlerdir.

Aynı zamanda Amazo ve Kent'ar
naspleri tasvir edilmişdir.

Bu monümanlar e meşhur
Karye Kralı Mausolon türbesidir
Mausolon Türbesi in inşasına
hayatta ike başlanmıştır. M.E. 353
tarihinde ölümünü müteakip kardeşi
ve zevcesi olan Artemizia
tarafından tamamlanmıştır.
66 x 77 ebadında ve 46 m. yüksek
liğinde olan bu monüman mimar
Pytheosun bir şah eseridir.
Bilhassa mermer vasıfımlarla
yüksek elvan şeklindeki dam
Koristik bir tekniği bakımında
bir nasi kadır.

Kabartmalar ile züsti monümental lahit
sanatının vafanı da Küçük asyada. IV c
asın ortalarına ait ağlayan kadınlar lahit
üçüncü türbelerin birisini andırır.

Bu lahitler arasında en tanınmış ve
mühtesemi İskenderin Küçük Asya'da - Lahtı Epher de 113
İskenderin Fransıza ile yapmış olduğu müharabe
İran nasplerinde sonra sonük bir
hayat geçire Lyon şehitlerinde
M.E 350 tarihinde itibare bir
kalkına görülmektedir. Milet
ve Priene şehirleri yeniden
kurulmuştur. Miletli Hyppodamos
bu şehirleri planını yapmış
ve tarihte muntaz şehir plân
mucidi olarak şöhret kazanmıştır.
Priene Şehri ve Abideleri.

İskenderin vefatını müteakip
devam eden üç asır, sanat tarihinde
Helenistik deviri teşkil eder. Bu epakta
Küçük asya çok mühim bir rol oynamıştır.
İskenderin kurduğu Küçük İmparatorluk
ölümünden sonra kendi fenerallisinin
ihtirası yüzünde bir çok parçalara
bölünmüştür. Bu suretle teşekkül
eden Kısallıklardan en mühimleri
Makidonya ve Yunanistan'da
Antigon, İran Suriye ve
Küçük Asya'da Selekt, Misir'de
Ptolemedir.

İndüs nehriinden Akdenize kadar uzanan muazzam selektik imparatorluğu uzun zaman paydar olmadı. Trakya ve Anadolunun garbünde Lizimak sülalesi zerbest bir Krallık Kurdu. Bilahire Lizimaklar ile selektidles arasında Çıkan münazaalardan istifade ederek Philetiros isiminde bir Kumandan Bergama Krallığını Kurdu. Bergama Krallığı Helenistik sanat tarihinde büyük bir kıymeti vardır. Edebiyat ve san'atın temisi olan Bergama Kralları 200000 kitlik bir kütüphane vücutde getirmişler ve şehislerini muhtezem kına ve şikideler ile süslemişlerdir.

Helenistik devirde büyük aşyada doruk stiline tesadüf edilmiştir.

Bergama hafriyatına 1878 de Karl Humann tarafından başlanmıştır. Bilahire Conze Dörpfeld Bergamada

Kazılara devam etmişlerdir. İlk defa kazılara 2000 maddede başlanmıştır. Kabartmalar Boeie gitmiştir. Maltepe mezarında altın taş İsmis ualisi Kamil baba taşafında Abdülhamide gâvdesi vardır. 1930 Yıldız sarayı koleksiyonu meyanda Müzeye gelmiş ve 1937 teşri'e konulmuştur. 1927 tarihinde itibare Th. Wiegand umumun kaupten beri baskulmuş hafriyata yeniden başlanmıştır. 1928 de itibare AKoşak e yüksel kısmında devam edilmiş 1928 de itibare Bergama Kasabasının garbide Eskutapion da kazılara başlanmıştır. Hafriyat tesili bakımında Bergama büyük bir kıymeti vardır. Burada şehis hemin hemin tamamen meydana çıkarılmıştır.

selvi, süsleye mabedler, jimnastlar
hamanlar, kütüphane, Agoralar, bazilikler
Köprüler stadionlar, anfi tiyatrosu.
sağlık yurdu bu kayalar neticesi
meydana çıkarılmıştır. ve

Almanlar Altxertüner von Pergamon
ismile bu abideleri temsil etmişlerdir.

Bergamada büyük mabedlerde bir
olan Athena mabedi dor uslubunda
yapılmıştır. Bununla beraber İyon mimarisini
bu Helenistik devirde mühim bir rol
oynamıştır. Athena mabedinin etrafında
Bergama kralı II ne Eumenes tarafından
kato galeri inşa edilmiştir.

Burada İyon ve Dor stilini bir arada
görüyoruz. Aşağı kat ismi daha mazbut
olan Dor ^{stil} yukarı kat ismi daha zayıf ve
hafif olan İyon uslubu intikap edilmiştir.
Böyle iki katlı galeri inşası Helenistik
mimarisinin yeniliklerinde biridir,
ve bu yeniliği Knidoslu Sokrates
keşfetmiştir.

Helenistik devir mimari abidelerinden
en mühimlerinde biri de Didim'deki
Apollon mabedidir. Bu mabed 494 tarihinde
Apollon tarafında tahrib edilmiş III asırda
Didim kasabasının Aychin vilayetine Söke kasasına
bağlı AKKöy nahiyesindeydi. ve Simetiki
ismi yeni hisse olan bir köydür.

Fransızlar 1895-96 senelerinde Hausoules
idaresinde hafriyat işi etmişlerdir.

Mabedi yalnız Pronaos yani
ön kısmında kazılar yapılmış
fakat Hafriyat işinin bitirilmemiş
kalan eserlerin bir kısmını müze

ye alınmıştır. Fakat
mimari parçaları bir çoğu

Paris Louvre müzesine nakledilmiştir.
Bilakis Berli Müzesi,
Direktörü Th. Wiegand 1904 de

itibare 1913 senesine kazılar
yapılmış ve mabed. kentin
müstemi tabile meydana çıkarılmıştır.

Mabed yedi ayaklı bir Stilobat
üzeyine oturulmuştur. 60 m.
genişliğinde ve 118 m. uzunluğunda

1924-1925 te kazılar başlatıldı.
Lara ni taşlar çıkarıldı. 1925'de
Pascallarda bir müze kurulmuş.
Riz Kısımında bir müze kurulmuş.
Atatürk müzesi de buraya taşınmıştır.

Mabedin esas kısmını üstü açık
 bir avlu teşkil eder. Mabedi önünde
 de sekizli los tabiri oluna bir sala
 vardır. Buraya dört basamaklı
 bir merdiven ile çıkılır. Ön iki direğe
 Salonda delizler vasıtasıyla mabedi
^{Achiter}
 Naistos kısmına girilir. Ve burada 21
 basamaklı merdiven ile tekrar yukarı
 çıkılır.

Apollon mabedi Milet şehrine mermer döşeli
 küçük bir ^{çadde} ile bağlıdır. Bu
 yolun iki tarafında heykellerle
 süsli idi.

49. Sütun kaideleri küçük asyaya mahsus
 İyon uslubunda yapılmıştır.
 minarlar. Ege'de Paionias ile miletli
 Daphnisti.

Pytheostan sonra İyon mimarisinde
 ikinci bir yeni ligi yapıp M.E
 2 c. arada Hermogenes olmuştur.
 Dört mabedleri evet ahu bir sıra
 sütun ile çevrilmiştir. İyon mabedleri
 ise iki sıra sütun ile çevrilmiştir.

slup ~~to~~ Cephesinde bazı iş dost
 sıra sütun bulunurdu. Hermogenes
 iş tarafaiki sütun sırasını tasfiye etmekle
 Pseudodypteros İyon mimarisini
 müveddi olmuştur. Bu yeni tarzda
 yapılar mabedleri e mesheru
 Manisadaki Artemiz mabedidir
^{burada 1892 de Humann kase yapılmıştır.}
 Hermogenes burada Yunanistan'da
 kullanılan Atika İyon uslubu
 sütun kaidelerini tercih etmiştir.
 Bütün bir ayın kusate friz stil
 bakımında bir yenilik gösterir.
 İyon klasik devrinde bu gibi frizler
 göze ne kadar uzak bulunursa bulunursa
 yakında görülecekmiş gibi büyük
 bir itina ile işlenirdi. Fakat
 burada uzakta görüleceği nazarı
 itibarı alınarak reliefler gayetle
 kabala işlenmiştir.

Heykeltıraşları

Helenistik devri başlangıcında
 heykeltıraş sanatı Pisip ve
 mektekinin tesisi altında kalmıştır.

İskender Lisip tarafında yapıla
Rosetesi Diadoch Portreleri bir
numune olmaktadır. Bu Rosetler kusaller
olduğu gibi değil onları ideal bir
Lisip olarak tasvir ederler.

Heykeltıraş ^{sanatçı} Bilhassa Bergama şehri
mühtem bir rol oynamıştır.

Bergama kralı birinci Atalos Galatlar
ile yaptığı muharebede galip gelecek
memleketini büyük bir tehlikede
kustarmıştır.

Atalos muvafaklığını propoganda
aleti olarak kullanmış ve kendini
greek Helenin halaskarı olarak
tanıtmıştır. Bu zaferini takdis
için yaptığı ve Atina şehrine
hediye ettiği heykeller Bergama
sanatının şah eserlerindedir.
malceş bu eserlerin asılları
bulunmamıştır. yalnız Roma
imparatoru Augustus zamanında yapılmış
kopyeleri mevcuttur. Bunlarda
birer örneğin galatları gösteriyor.

Yunanlılar Galatların Cengâverlik
ve Kahramanlıklarından tarihî
eserlerinde de bahsetmişlerdir.

Atalos mağlup ettiği düşmanlarının
bu eserinde küçültmeğe çalışma
mıştır. Hakikate bu eser Kahraman
bir muharibin vakurane ölüşünü
canlandırmaktadır. Galatlar Çevik
haraket edebilmek için herp mayda-
nına çıplak olarak atıldılar.
Bunadahi çıplaklık hakikate mütta-
biktir. Yunan heykellerinde olduğu
gibi ideal değildir. İkinci bir
eserde bir Galat ile Kasımın
görüşürüz. Esir düşeceğini anlayan
bir Cengâver evvela Kasımın düşman
eline kırılmamak için öldürmüştür
sonra kılıcını kendi göğsüne
saplamıştır.

Hellenistik heykeltıraşları baş-
mından en büyük abide
yedi dünya harikelerinden biri
olan Bergama'daki Zeus ile

Atenanın mezbanıdır. Bu akide
Bergama kralı Bisine Stalosun
oğlu İnci Eumenes tarafından ^{ME} 197-159
inşa edilmiştir.

Mezban umumiyetle mabed önünde
duran Kurban Kesilmesi ve
yakılmasına mahsus bir mesadır.
Fakat Helenistik devirde mezban
başlı başına monumental abideleri
bir bina şekline almıştır.
ve mezbanın daima bir mabed
ile alakası olduğundan burada
da mezbanın yakınında bulun
Athena mabedi ile alakası
olduğu ileri sürülmüşse de
bu iki bina arasında başka
monumentaların bulunması
bu iddeanın doğru olmadığını
ortaya koymuştur.

Bu mezban azagı Kakti Kabartmalar
ile süslü iki katlı bir bina
şeklinde arzeder. Mezbanın yukarı
kısmında iki katlı geniş

merdivenler ile çıkılır. üst
kat zarif iyon kolonlarında
sütunlar ile süslenmiştir.
Kabartmalar Yunan; lahlusun
devrelele mücadelelerini göster-
mektedir. Yunanlılar dini bir
zabideyi dünyevi mevzuatla
süslemeyi gıvahlı ederlerdi.
İşte bu sebeple dolayıdır ki
İnci Eumenes Galatlar ile
yaptığı bu muharebeyi
mitolojik mevzu ile zümne
tasvir etmiştir. Gövdeleri
insan vucutları, yılan şeklinde
olan İcoler Galatlar, temsil
etiklerinde daima mağlup
İlahlar ise Bergamalıları temsil
etiklerinde daima galip vaziyete
göstermişlerdir. Zeus üs dev
ile birde mücadele etmektedir
Bisine atığı Simsek isabet
etmekte diğer ikisini de
savuşturmuş eçis ile imtina
etmektedir.

Atena harp ilahesi san atun
 mahirane bir şekilde göstermekte
 dir. Mesur dev Alkynolusun ^{Alkyo-}_{neas}
 sağısında yatılarak çekiyor
 Çünkü esaneye göre bu devin
 yer ile temas olduğu müddetce
 ölmesine imkân yoktur. Devin
 zıncısı toprak ilahesi Ge oğlunun
 tehlikesi olduğunu göverek yar
 beline kadar yar yüzüne gikmiş
 ve Atenaya yalvarıyor. Fakat
 his birisi fayda etmiyor. Atena
 nun zehirli yılan devin göğsünü
 sakarken sağdan usarak gele
 zafar perisi Nike, Atenanın başına
 zafar selenğini takıyor. Figür
 lerin hareketlerindeki canlılık
 ve sehrinindeki istisay ve
 Patetik ifade Helenistik
 sanatın mükemmel vasıflarına
 dir.

İnci Atalosun Atina sehrine hedi
 etmiş heykellerde nesnelere balyalı

Altın, gümüş, tunc bakır gibi madenlerde ve yalıt pişmiş toprak, fil dişi ve tahtadan yapılmış küçük sanat eserleri dahi Arkeolojik Eserde mefhumuna dahildirler. Kıymetli ve yalıt diğer bir takım maddelerden yapılmış olan zinet eşyasını, Güçük küpe, bilezik, kolye, kaptıye iğneleri, Kemerler aynı gruba dahildirler. Yontulmuş ve işlenmiş muhtelif cins taş Gem ve Kameolar, silahlar dahi bu gruptan ad edilmektedirler.

Aldıkları bu küçük sanat eserler Müzelerde heykeltıraş ve mimar eserlerden ayrı olarak (Antiquarium) isimini alan hususi dairelerde teşhir olunurlar.

Küçük sanat eserleri meydanında "Keramik" pek mühim bir meski işgal etmektedir.

Çünkü bunlar eseriyâ pek mebzul olarak bulunurlar ve geçmiş Kültürlerin tarihleri için son derece mühim vesikâlerdir.

teşkil etmektedirler. Keramik eser olmasaydı Kâblottarih ve Eski Zamanlar Arkeolojisi'nin bazı kısımları hakkında hiç bir malumatımız olmaz. Vazolar üzerinde resim bulunduğu taktirde bunlar bugün kaybolmuş olan resim San'atı ve eski boyalı levhalar hakkında dahi kıymetli malumat verirler. Bu bilhassa Yunan Vazoları için mevzu bahisdir. Resimler ihtiva eden Yunan Vazoları sayesinde temâmile kaybolmuş olan büyük Yunan boyalı levhaları hakkında bir fikir edinmek mümkün olmuştur. Boyalı resim esas tahta üzerine boyanmış olan ve esas itibarile Musoidit olan munya portreleri dahi zikredilir. Bundan madda zemini duvar ve kubbece; Süslü en mozaiklerde bu gruba dahildirler.

Musasi colorin duvarların süsleyen fresklerde bu gruptandırlar. Kitabeler ve paralar dahi arkeolojik abidelerden sayılırlar. Hıfızatta bulunmuş mimari ve heykeltıraşî asarın tarihlerini tespit etmek için paralar pek mühim vesikalar teşkil etmektedirler. Fakat ihtiva ettikleri mühim şahsiyetlerin resimliği ve resimlere ait kitabelerden dolayı, portre heykeltıraşîsi olan İkonografya ve dahi paraların büyük yardımı bulunmamaktadır. Bunlar olmasa idi bir çok kral ve imparator portrelerini tespit etmeğe imkân bulunmazdı. Fakat portrelerden maddâ üzerinde mimari ve heykeltıraşî resimlerde dolayı bu paralar bu teşkil abidelerinin aşk şekillerini göstermek bunların yeniden terkihiye yardım etmek hususunda dahi mühim bir kaynak teşkil etmektedirler. Bu suretle paralar yalnız tarih

ve Kültür tarihi, din tarihi için mühim degillerdir, arkeoloji için dahi, kilhasa & Portre bahsi için pek büyük bir ehemmiyet arz ederler.

Abidelerin tahrîki :
Abidelerin tahrîki her şeyden evvel yapıldıkları maddâ ile ilgilidir. Bisanenaleyh biz burada evvelâ abidelerin ne gibi maddeden yapıldıklarını gözden geçirelim. En iptidai abideler meydana toprak, işlemek suretile meydana getirilmiş olan abideleri ve bu meydana yığma tepeleri, suni tümsekler, siper ve hendekler, zikredebiliriz. Bu kabil abidelerin karakterleri, izleri gözle olmaz fakat bunların dikatli bir surette tetkik olunması lâzımdır. İstihkâm inşasında bir mania teşkil etmek üzere pek eski zamanlardan beri meydana getirilmiştir.

olan hendeklerin hemen hepsi
 müsrurü zamanile toprak ile
 dolmuştur. Fakat itinalı bir surette
 yapılan tabaka kazıyatı sayesinde
 elde edilen maktalar sayesinde
 boşluk ile soursadan gelmiş olan
 toprak yığını biri birinden
 fark etmek kabildir. Bu kabild
 teknikat sayesinde Romalılar
 hudutlarda inşa etmiş oldukları
 müazzam siper ve hendekler
 bilhassa Cenuki Almanya ve
 Avusturyanın bir kısmında
 (Limes) tespit etmeğe imkan haal
 olmuştur.

Fakat toprak inşaat ekseriya
 tahta inşaat ile mecbuttur.
 Çünkü toprak yığınlarını tutmak
 için ahşap destekler kullanılır.
 Bunlar ratip yerlerde zamanla
 çürümler fakat temasta bulun-
 dukları toprağın rengini değıstirirler.
 Bazen da çürümlükleri yerde bir

bir boşluk meydana gelir. Bu
 suretle eski binederiyetlerin bir
 misanesini bırakmış olurlar.

Kerpiğin şaht tahtadan
 daha iyi muhafaza edil-
 miştir. Bu şekil duvarlar esas
 çit ve kamustur. üzleki saman
 ile karıştırılmış bir kerpiç
 tabaka ile süvünür.

Bu inşa tarzının daha mütetamil
 şeklini güneşte kurutulmuş kerpiç
 tuğlalar ile örülmüş duvarlar teşkil
 eder. Eski çağlarda bilhassa Mezo-
 potamyada bu inşa tarzı uzun
 müddet baki kalmış ve burada
 mühim bir rol oynamıştır. Hitit
 ve Ege medeniyetlerinde dahi bu inşa
 tarzına tesadüf edilir. Ve buradanda
 Yunanistanda görmüştür. Onasyada
 ve bilhassa Mezopotamyada killi
 toprak yazı yazmak için kullanı-
 mıştır. Bunları üzerine çivi
 yazısı yazıldıktan sonra tabletler

firında pişirilmiştir. Bunlar toprak altında kaldıkları müddetçe iyi muhâzaza edilmişlerdir. Bundan başka Bundan başka topraktan yapılan Gault Comlekke iyi muhâzaza edilmiştir. Kerpis in şartta tahtanın vazifesinde pek mühimdir. Bu duvarlar tahta için tahta hatıllar kullanılmıştır. Girid Miken Saraylarında truva megaronlarında Kerpis duvarların esasını ufki hatıllar teşkil etmiştir. tespit edilmiştir.

Bundan başka Kerpis duvarların üzerlerini örtmek için de tahta kullanılmıştır.

Arkaik mabedlerde ahşap aksamların üzeri pişmiş topraktan yapılmış ve üzerleri boyanmış levhalar ile örtülmüştür.

Fakat pişmiş tuğla en ziyade Romalılar ve Bizanslılar zamanında tükânül etmiştir. Tuğla tabakalarının arasında gayri kabili

tahrib kir horasan konulmuş olduğundan duvarlar uzun müddet muhâzaza olunabilmiştir. Horasanın icadı ve tükânülün yalnız tuğla değil aynı zamanda taş duvarlara da tükânül büyük bir metanet bahşetmiştir.

Abidelerin imatinde kullanılan malzemenin en sağlamı taşlardır. Fakat taşın bir çok nevisi vardır. Mezopotamya'da ilk zamanlarda Kalkes taşı ve su kireci kullanılmıştır.

Bundan başka diorit, basalt gibi sert taşlarda kullanılmıştır.

Mısırda ise esas itibarıyla grek mimarı gerek heykeltıraş abidelerinde basalt, diorit, granit, porfir gibi sert taşlar kullanılmıştır. Grek ve Roma mabed ve heykeltıraşisinde ise mermer mühtüm bir rol oynar.

Maden den yapılan eserde oldukça iyi muhafaza edilmiştir. Altından yapılmış eser eski hallerini hemen hemen olduğu gibi muhafaza etmiştir. Gümüş, tunc, bakır, demir gibi maden ve katılatları ile yapılmış eser ise bir takım tebeddülate maruz kalmıştır. Tunc esere bilhassa Yunan ve Roma heykeltıraşisinde tesadüf olunur. Bunların üzerleri zaman ile eski çağlarda dahi makbul olan yeşilin tırak kir renk iltisab eder. Fakat bu tabaka bazen eserin içine kadar nüfus eder ve eserin mahvuna sebep olur. Ve sikkelerde bu hadise bir nevi sarı hastalık gibi aynı çekmece muhafaza olunca bakır paralarında biri birine sirayet eder. Bunun için böyle bir sike derhal diğerlerinin yanından uzaklaştırılmalıdır.

Maden den mada Keramik ve fildişi de muhtelif alat ve tezinat için kullanılmıştır. Bunlar da oldukça iyi muhafaza olmuştur.

Abidelerin tahribindeki amiller:
Bunlar, iki kısma ayrabiliriz. Birincisi tabii amiller, ikincisi ise insanlar tarafından yapılan tahribat. I Tabii amiller: Bir abide ikmal olduğundan dakikadan itibaren bozulmaya ve harap olmaya başlar. Zamanımıza kadar hiç bir değişikliğe uğramadan gelmiş tek bir eski abide yoktur. Bir abidenin muhafazası abidenin yapıldığı maddeye ve bulunduğu iklim şartına tabidir. Epirde Dodona mabedindeki kalker taşından yapılmış sütunlar gölgesinde bu havzede kışın donların olmamasından dolayı parçalanmıştır. Fakat iklimi

skenderi, şehir duvarları, hep hareketi arz neticesi yıkılmışlardır. M. S. 732 de İstanbul'da vukubula bir hareketi arz neticesi Imperatorica Eudokia'nın heykeli üzerinde kulunda. Jun Porfir sütundan aşağı yuvarlanmışlar.

1391 de de Justinianın aklı heykeli yere düşmüştür.

Feyzânlar: Bilhassa skidelerin temellerine tahribat yaparlar. Misirde skideler Nilin feyzânında büyük zararlar görürler. Bazen Batırlıkların tevessüni şehirleri yavaş yavaş hâbeye dönmesine sebep olur. Mesela olimpia, Efez, Milet de olduğu gibi.

Nehirlerin mansaplarında bulunan şehirler nehirlerin getirdiği tereşübatın önünde yıkılmadından dolayı, sahilde uzak kasabalar ve liman olmaktadır. Bu suretle ehimniyetlerini kaybederler

ve yavaş yavaş ahali tarafından terk edilerek bu şehirler de hâbeye haline girer. Ve bu şehirlerin skideleri nehir kumun ve Gamusa tarafından örtülürler. Mesela Efez Milet de olduğu gibi. Dağ eteklerindeki şehirlerde dağlardan kopan kayalar ve yabuk inen seller tarafından büyük tahribata uğramışlardır. Priene Bergama, Tarsus şehirlerini buraya misal olarak gösterebiliriz.

Eski Asarın düşmanlarından biri de kurt ve böceklerdir. Bunlar bilhassa Misirde asarlarla hatta binlerce sene yabık ikliminde kumun içinde muhafaza edilmiş olan tahta asarı tahrib etmekte kalmamışlar. Papyrus üzerine yazılmış kitaplardan müteşekkül kütüphanelerde kemirmişlerdir.

Vulkanların tahribatının en başında Herkulanum ve Pompei şehirlerini

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Jale İnan Arşivi



JALARC0100101